

עומקא דפרשה

- גדר התענית כשנדהה
- נחלה ללא מיצרים
- הבדלה לקטנים בת"ב
- סעודה שלישית
- מעוברות ומניקות
- ת"ת בת"ב שחל בשבת

- ת"ת אחר הצות
- הבדלה במוצאי ת"ב
- שער הצינן
- מעוברות בת"ב שנדהה
- טבילה בשבת ת"ב
- תחנון בת"ב שנדהה

פר' דברים - בעניני ת"ב שחל בשבת
בס"ד ערב שבת חזון ה' מנחם-אב תשע"ב

מדברי מרן רבינו הגרי"ש אלישיב זצלה"ה

חטאו בכפליים ומתנחמים בכפליים

לא תעשון כן לה' אלקיכם, אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן המזבח. א"ר ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות, אלא שלא תעשה כמעשיהם ויגרמו עוונותיכם למקדש אבותיכם שמתחב. ובכן, אדם עובר עבירה, מלבד שתובעים ממנו על עבירה שעבר, נוסף על זה הוא עובר גם על לאו דלא תעשון כן. וזהו כוונת חז"ל חטאו בכפליים, החטא היה כפול, תובעין גם את הלאו של לא תעשון כן, שהרי עוונות גרמו שייחרב הבית.

ומתנחמים בכפליים, כמבואר בב"ק (ס). כי תצא אש מעצמה שלם ישלם המבעיר את הבערה, אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי אני והצתי אש בציון, שנאמר ויצת אש בציון, ואני עתיד לבנותה באש, ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. ופירש"י כי תצא אש מעצמה, אנחנו גרמנו לו שקלקלנו והבטיח הקב"ה לשלם כאילו הוא הבעירה, ואני עתיד לבנותה באש, מתנחמים בכפליים, גדול יהיה הבית האחרון מן הראשון. (קובץ תשובות ח"ג סי' פח)

קדושת המקדש תלויה בתורה

כתיב במלכים (א' ח, ט) "אין בארון רק שני לוחות האבנים אשר הניח שם משה בחורב". וצ"ב מה בא הכתוב ללמדנו, וכי תעלה על דעתך שהונח בארון העדות דבר נוסף מלבד הלוחות וס"ת. אמנם הענין בזה להורות מה כל החרדה שבעשר קדושות זו למעלה מזו, ירושלים והר הבית וכי עד בית קה"ק שבו ארון הקודש ו"אין בארון רק שני לוחות האבנים", למען דעת שכל הקדושות והמעלות למדרגותיהן תלויות אך ורק בתורה, בס"ת והלוחות אשר הניח משה בחורב.

ובזה יש לבאר מה דאי בגיטין שכשבא רבן יוחנן בן זכאי לפני אספסינוס, וא"ל בעי מינאי מידי ואתן לך, וביקש ממנו תן לי יבנה וחכמיה. ומפני מה לא ביקש שלא יחריב את ביהמ"ק, אלא שראה שאין ביהמ"ק משפיע על קדושת חיי העם, [כלומר שאין השפעה לתורה שבקה"ק, וממילא אין קיום לביהמ"ק. ולכן ביקש את יבנה וחכמיה, שבאופן זה יושפע מכח התורה לעם].

(הגש"פ)

בקשת רחמים על בית תפארתנו החרב

... אולם בנוגע לשימוש בהתזת חול חם, לחדש את פני אבני הכותל, להסיר את הלכלוך שהצטבר מיום חורבן בית אלקינו. גם אם נימא שאין השימוש הזה גורם לקלקול אבני הכותל, מכל מקום לדעתי יותר רצוי להשאיר את הכותל המערבי כמות שהוא ובאותה מתכונת כפי שעמד כל הזמן מאות שנים מיום חורבנו, כי האבנים הללו שהושחרו מזוקן עם העשבים שעלו עליו, מוסיף נופך של עגמת נפש לרואיהן, ועל ידי זה יזכירו את ימי בנינו, אף שעצם עמידתו על יד הכותל מבחוץ, ואין אנו יכולים לעלות וליראות, ורואים בעליל כי בית מקדשנו ותפארתנו היה לשריפת אש וכל מחמדיה טבועות וגנוזות, ועי"ז יבקשו רחמים שיחזרו לקדמותו, עד שיקשיב ה' וישמע.

יה רצון שנזכה לראות הבית הגדול והקדוש בב"א

יוסף שלו אלישיב

חליצת נעליים במוצ"ש ת"ב

הרב ש. הולנדר

כבר ידוע שאע"פ שצריכים להפסיק לאכול כבר משקיעה בשבת שחל בו ת"ב מ"מ לגבי חליצת נעלים כ' הרמ"א לחכות עד אמירת ברכו וכמו שמסביר העמק ברכה דחלוק הדין של עיני להדין של אבלות דאכילה שקשור לעינוי לא חיישנן על מקצת שבת משא"כ לבישת נעלים שקשור לאבלות חיישנן אפי' על מקצת שבת.

אלא שכי' פוסקי זמננו שכל הדין של הרמ"א היה היכא דהתפללו מעריב מבעוד יום או בדיוק מצאה"כ וכמו שנוהגין עד היום בחו"ל דאז נוהגים לחכות עד ברכו אבל היכא דיתפללו מעריב אחרי צאה"כ וכמו שנוהגים פה בארץ אז צריכים כבר לחלוץ הנעליים לפני זה וכמו שמביאים בשם מרן הגרש"א דכבר שלושים דקות אחרי שקיעה יש להוריד הנעליים. ואע"פ שמרנן הרב מבריסק והגר"א קוטלר חיכו לזמן דר"ת רק בתורת חומרא [כגון שמקילים על הנשים שלהם וכדו'] צריכים להוריד הנעליים לפני זה וכן ראיתי שכן נהג **מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל** שהגיע לביהמ"כ כבר בנעלי ת"ב לפני זמן דר"ת אע"פ שכל השנה היה מקפיד לחכות [חוץ ממוצ"ש חנוכה].

והנה היו מגדולי המדקדקים בירושלים, כמו הגרש"ז זלזניק והגר"ד סולובייצק שבגלל הס' מתי בדיוק צריכים להוריד הנעלים היו שוככים לנוח במיטה כבר מיד אחרי שקיעה, ובאופן זה לא היה נ' כאבלות בשבת כשהורידו הנעלים, אבל שמעתי **מרנן הגרי"ש אלישיב זצ"ל** להקפיד עד כדי כך אלא כל שנמצא בבית יכול להוריד הנעלים ולהסתובב בנעלי בית או רק עם גרבים כבר משקיעה ולא נ' כאבלות. והוסיף שכן יש לנהוג לכתחלה להישאר בבית משקיעה עד צאה"כ ולהוריד הנעלים, עד כדי שנוכחתי כשאמר לא' ממקורביו שגר רחוק שבלי ל' ת"ב השנה אל תבוא להתפלל אצלנו כיון שיות"ט להישאר בבית עד צאה"כ.

ברכת מגילת איכה בעמידה או בישיבה

הרב מרדכי לויצין

ברוב קהלות ישראל הנהגין לקרוא איכה בליל ת"ב מתוך מגילת קלף ולברך עליה, נהוג שהקורא והקהל יושבין נמוך [על הארץ] כאבלים, וגם הברכה בישיבה. וכדמשמע בכמה ראשונים, בכל בו (סי' ס) דכ' ואח"כ יושב ש"צ והקהל לארץ בדאגה ושמומן וקורין מגילת איכה. וכע"ז באר"ח יושבין ש"צ וכל הקהל בדאגה ושמומן וקורין מגילת איכה בנהי גדול וכו'. וכן מוכח במחזור ויטרי. ועי"ע במהרי"ל (הל' ת"ב) שכי' וז"ל מרים ש"צ וכו' ויושב לארץ, מהרי"ל ישב להדיא על הרצפה וכו', ומברך על מקרא מגילה טרם מתחיל איכה וכו'. ומוכח דגם הברכה היא בישיבה, והביאור הוא דצורת אבלות היא בישיבה על הארץ, כדכתיב באיכה "ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון", וכן במ"ב הכא תקנט ס"י, ולכן הברכה ג"כ בישיבה, וכיסוד הפמ"ג בסי' תלב דדין הברכה כדין המצוה.

אולם במס' סופרים (פי"ח ה"ד) אי' בזה"ל יש שקורין ספר קינות בערב, ויש מאחרין עד הבוקר וכו' **עומד** החזן וראשו מתפלש באפר ובגדיו מפולשין וקורא וכו'. והובא ברמב"ן שלהי תענית, ובטור סי' תקנט עי"ש וע"ע שם בתחילת הסי' דכתב הטור וז"ל, ועומד ש"צ ומתפלל קורא דשם הרב יצחק לויין שליט"א, וא"ל שכן קיבל מהבעל קורא התיק שקדם לו, הרב פנחס מנדלסון שליט"א. ובבירור עימו עי"נ נכדו הר"ד גלים שליט"א אמר שנהג כן לברך בעמידה ולישב בקריאה עוד מימי אבי רבינו, הגה"צ ר' אברהם זצ"ל, הרב מהומלא (נלב"ע מרחשון תש"ג), ומשום דברכת המצוות בעמידה.

לימוד התורה אחר הצות

הרב יצחק לוי

ברמ"א (סימן תקנ"ג ס"ב): "ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כי אם בדברים המותרים בתשעה באב, ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות, (מהר"ל סימן מד ומנהגים)". ובמ"ב (סק"ח) כתב שהרבה אחרונים תפסו המנהג הזה ולא ערערו עליו.

מנהג זה צ"ע מכמה אנפי. ראשית אינו מובן טעם המנהג, דהמ"ב כתב עליו: "ומ"מ כ"ז אינו מדינא, דהא מותר בעט"ב מדינא כל החמשה עינויים, ועיקר הטעם משום דהוא יכול ללמוד דברים המותרים בט"ב". טעם זה מקורו במ"א (סק"ו) ובחיי"א (כלל קל"ד ס"ו), וצ"ע, דלכאורה אין זה טעם מספיק לאסור, דאטו משום שיכול ללמוד דברים המותרים נאסור עליו ללמוד. ובט"ז (סק"ב) תמה על דברי הרמ"א לגבי שבת: "הרבה יש לי לתמוה בזה, דאם אין איסור באכילת בשר ויין, ואדרבה חוב עליו לאכול בשר בשביל כבוד שבת כמ"ש הטור סו"ס תקנ"ב, ולמה נחמיר עליו שלא ללמוד משום אבילות". ובשו"ת כת"ס (או"ח סוף סימן ק"א) תמה על מה שאסר הרמ"א לומר בשבת פרקי אבות: "לא אבין, הא דברים שבפרהסיא אינו נוהג ואסור בשבת, אלא דלימוד דברים המותרים בת"ב אין פרהסיא בדבר, אבל למנוע לומר פרקים שאומרים בציבור אין לך פרהסיא יותר ממניעה זו וכו', וצ"ע ג'".

ובאמת במ"ב שם הביא דעת הרש"ל שהתיר לגמרי, ומסיק דמי שרוצה להקל בזה אין מוחין בידו, וצ"ע במאי פליגי.

ומצאתי מילתא חדתא בביאור המנהג בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קנו), וז"ל: "והנה טעם המנהג לא נתפרש. ולפע"ד משום דכל מה שלומד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו והרהרו גביה בלילה ונכנס לאבל כשהוא שמו, א"כ גם בשבת אחר צות אסור, שאיננו משום אבילות דעצמו אלא משום לילה שאחריה ומשורה נוהג גם בשבת כנ"ל". ולפ"ז כתב הכת"ס שם: "דגם שלא לומר פרקים ליכא משום אבילות בפרהסיא, דהא אינו מראה בזה אבילות דיומא אלא אבילות דלילה שלאחריו, וא"ש נכון", וע"ש עוד שהוציא מזה דין חדש.

ויש להביא סמך לסברת החת"ס מכמה מקומות בש"ס. בברכות (לא), "אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה", ופרש"י, "שאינה צריכה עיון, שלא יהא מהרהר בה בתפלתו". ובברכות (כז:), "ת"ח אסור לו לעמוד במקום הטנופת לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה". ובבבב"ם (קב): "אמר רבא האי דינא מראב"ש גמירנא דאמר בבית הכסא וכו' והיכי עביד הכי והאמר רב"ח ארי"ח חכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ומבית הכסא, לאונסו שאני", ופרש"י: "שהיתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה על כרחו". וכע"ז בקידושין (לב) וברש"י שם לגבי בית המרחץ. ובסוטה (כא), "הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם וכו' זה ת"ח דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא", ובתוספות שם: "תימה והיאך ניצל מכולם, והלא לא ניצל מוצר הרע בעידנא דלא עסיק בתורה, וי"ל סתם תלמיד חכם תורתו אומנתו ועוסק בה ומהרהר כל שעה ואינו הולך ד' אמות בלא תורה". וע"ע ברא"ש ברכות (פ"א סימן יג).

אלא די ש להבין דעת הרש"ל שלא חשש לסברת החתם סופר.

ונראה לבאר, דהנה נשאל בתה"ד (ח"א סימן מא), דלפי כל הנתבאר היה צריך נמי לזהר שלא ליכנס לבית המרחץ ולבהכ"ס מתוך הלכה שאינה פסוקה, שלא יהרהר בד"ת באותן מקומות, והאריך לדון בזה, ומסיק דצ"ע אמנם הרמ"א (יו"ד סימן רמו ס"ו) התיר ליכנס למרחץ אף מתוך הלכה שאינה פסוקה, ולא חיישינן שיהרהר. ובש"ך (שם ס"ק מח) הביא מדברי הד"מ שכתב דבמרחץ נזהר טפי ממה שזוהר במבואות המטונפות, והסיק ע"ז הש"ך: "רצה לומר, כיון דכחון הולך לבית המרחץ לרחוץ שם, אם כן פונה ממנו טירדת הלימוד עד שיצא מבית המרחץ, וכן בבית הכסא". ונראה כוונת הש"ך, דבמבואות המטונפות איירי שלא נכנס במכוון אלא איקלע לשם, וכיון שבא לשם בלא הכנה מוקדמת, קשה לו לסלק את מחשבתו, וכן מדויק היטב בלשון הגמ' שאמרו שת"ח אסור לו "לעמוד" במבואות המטונפות, ולא אמרו שאסור ליכנס, כי איירי שנכנס שלא במתכוון, אבל במכוון באמת מותר ול"ש מבית המרחץ.

אמנם בפ"ת שם (סק"ט) הביא סברא אחרת להתיר משו"ת רדב"ז (ח"א סימן שמב), "...ותו, דמבואות המטונפים אין פירושו שרואה את הטינוף לפניו, אלא שדרכם להיות מטונפים, ולפי שהדבר ספק איכא למיחש שמה לא יסירם מלבנו, אבל בית הכסא ובית המרחץ שהאיסור ברור, יעמוד ויכריח עצמו ויסירם מלבנו עד אחר שעה".

מעתה נראה דבסברות הנ"ל נחלקו כאן הפוסקים, ונ"מ ביניהם הוא הלימוד בעת"ב, דלפי סברת הש"ך רק היכא שבמכוון הוא נכנס למרחץ מותר, וי"ל דבת"ב שבא עליו ממילא ואינו נכנס לתוכו על דעת עצמו, שוב איכא חשש שימשיך להרהר בה גם בת"ב, ודמייא טפי למבואות המטונפות אחר שבא בתוכן שאסור לעמוד שם, וזהו על כרחך טעמו של הרמ"א שאסר בת"ב לסברת החת"ס ולא התיר כמו בבית המרחץ. אבל לסברת הרדב"ז שהיתר דמרחץ הוא משום שהאיסור הוא ברור, א"כ הדין נותן דה"ה בת"ב כיון שבליה איסור להרהר בד"ת הוא ברור, בודאי אין אנו חוששין לכך ומותר ללמוד בעת"ב.

הבדלה במוצאי תשעה באב שחל בשבת

הרב יונה טאוה

א) הרמ"ב בתורת האדם שער האבל (ק"א) מביא את דעת הבה"ג שבתשעה באב שחל במוצ"ש מבדיל בתפילה, ובמוצאי הצום מבדיל על הכוס. וכתב ע"ז "ואנו לעניות דעתנו לא חזינו לה להך סברה" שמכיון שפטור מלהבדיל על הכוס במוצ"ש שוב אינו חייב להבדיל במוצאי הצום. ומוסיף הרמ"ב לבאר מדוע מקרי פטור מהבדלה "ומסתברא דמוצ"ש שחל להיות ת"ב לא תקינו הבדלה על הכוס, תדע שהרי אמרו (ברכות ל"ג) בתחילה קבעוה בתפילה העשירו קבעוה על הכוס. בת"ב שחל במוצ"ש כל ישראל עניים מרודים הם, וכי היא שתאל לא תקינו על הכוס כלל". והוסיף המאירי "והכתוב עומד וצוח זכרה ירושלים ימי עניה".

מחלוקת כעין זו מצאנו גם ברא"ש בברכות פ"ג ס" ב. שםביא מעשה שהר"י היה אונן במוצ"ש והיה פטור מהבדלה, ולמחרת כשחזר מביה"ק לא הבדיל. וכששאלוהו תלמידיו אמר להם שמכיון שהיה פטור בעיקר זמן חיובו בצאת השבת שוב אינו מתחייב. והביא ראיה מהדין שחיגר פטור מעליה לרגל, ואיתא בחגיגה ט' שאם היה חיגר ביום ראשון של חג ונתפשט ביום שני אינו חייב לעלות לרגל שכוון שנפטר מעליה לרגל ביום ראשון שזה עיקר זמן חיובו שוב אינו מתחייב ביום שני ואינו חייב בתשלומין. אח"כ מביא הרא"ש את דעתו של המהר"ם מרוטנבורג שחולק וסובר שגם אם היה אונן במוצ"ש חייב להבדיל ביום ראשון שהרי הדין הוא שיכול להבדיל עד יום ג'.

ומבאר במעדני יו"ט שם בברכות וכו' במנ"ח מצוה כ"ט שנחלקו הראשונים הנ"ל אם מה שמבדיל והולך עד יום ג' הוא מדין תשלומין או שעיקר זמן חיוב הבדלה הוא עד יום ג'. שאם זה תשלומין לעיקר חיוב הבדלה שהוא במוצ"ש, מכיון שהיה פטור בעיקר זמן החיוב אין מקום לחיובו להבדיל מדין תשלומין וכדין חיגר שנתפשט. אבל אם אומרים שעד יום ג' הוא עיקר זמן חיובו ואינו דין תשלומין אין לפטורו רק משום שהיה פטור במוצ"ש מכיון שעדיין לא עבר עיקר זמן חיובו. ועדיין צ"ב בסברת פלוגתתם.

ב) הרמב"ם ברכ"ט מלה" שבת כותב "מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו בכניסתו בקידוש היום וביציאתו מהבדלה". והביא המגיד משנה בשם יש מפרשים שדורש דין הבדלה מ"מ"ש בשבועות י"ח: "א"י כל המבדיל על היין במוצ"ש היוין לו בנינים זכרים דכתיב להבדיל בין הקדש ובין החול וכתבי התם להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמך ליה אשה כי תזריע". ומזה למד מהבדלה מן התורה.

יש לומר ששתי הדעות הללו נחלקו בגדר מצות הבדלה. שלשי הרמב"ם דין הבדלה דומה לקידוש שהוא ללוות את השבת בכניסתה ומצות הבדלה היא ללוות את השבת ביציאתה. משא"כ השיטה השניה שבמ"מ מדכתיב "להבדיל בין הקדש ובין החול" גדר דין הבדלה הוא בכדי להבדיל בין הקודש ובין החול להכריז על סיום קדושת השבת ולהודיע התורה בעשיית מלאכה.

לפי"ז נוכל להבין את המחלוקת בין הרמב"ן והבה"ג בענין ת"ב במוצ"ש וכן את המח' בין הר"י למהר"ם מרוטנבורג בענין אונן. שאם נאמר שמהותה של הבדלה היא ללוות את השבת ביציאתה כמו בכניסתה, עיקר זמנה מיד בצאת השבת שזה הזמן ללוות את קדושת השבת, ורק שתיקנו תשלומין עד יום ג'. ולפי"ז אם היה פטור בעיקר זמן חיובו, אין לומר שיש לו חיוב תשלומין וכדין חיגר שנתפשט. וזו שיטת הרמב"ן והר"י. אבל בה"ג והמהר"ם סוברים כשיטת הש"מ מפרשים שבמ"מ שמטרת הבדלה להבדיל בין הקדש ובין החול" ולהכריז על סיום קדושת השבת. וגם אם לא הבדיל מיד עם צאת השבת יש צורך להכריז על סיום קדושת השבת והיתר עשית מלאכה. לפי"ז מובן שעיקר זמן אמירת הבדלה הוא כל ג' ימים הראשונים של השבוע ששייכים לשבת שקדמה לה, וכל הזמן שקשורים לשבת הקודמת יש צורך להכריז שקדושת השבת הסתיימה. וזה הפירוש בשיטתם שאם היה פטור במוצ"ש חייב להבדיל לאחר מכן שזה עדיין עיקר זמן חיובו. (ואע"פ שדעת הרבה ראשונים שהבדלה אינה מן התורה וגם השו"ע בסי' רצ"ו [בענין הבדלה לנשים] נשאר בספק, מ"מ י"ל שגם הם נחלקו בגדר הדין כנ"ל).

« המשך מעמ' 1 »

ולכא"ז צ"ע דהא דין הברכה כמעשה המצוה, והא קורא בישיבה דלא כהמס' סופרים והטור, וא"כ גם הברכה צ"ל בישיבה. ובליל ת"ב שנת תשס"ו קודם קריאת איכה, לאחר שנתיישב רבינו הגריש"א, ניגש הקורא לרבינו ושאלו בענין העמידה בברכה, והשיבו בזה"ל "פעטנדיקה אגט גישטנען דא, און פאר וואס די יאר אנדערש", פי' "תמיד עמדו פה ולמה בשנה זו לעשות אחרת", (מפי הר"ז שוב שליט"א), והיינו ששמר על מנהג המקום (שקיים לכה"פ כשבעים שנה) ולא נתבאר מפיו הטעם.

ויעוי' בפמ"ג סי' ח (א"א א) שכ' בתו"ד בזה"ל, אבל במג"א סי' תרצ א מבואר דברוש' וסמ"ק וכו' דכל ברכות המצוה שאין נהנין בעמידה, אבל עשיית המצוה גופייהו א"צ עמידה וכו', ולא כא"ז וכו' דדין הברכה כדין המצוה, דמגילה תוכיח (פי' מגילת אסתר דקורא גם מיושב וברכתה מעומד). ובהגהות תורת חיים (בשו"ע הוצ' הדרת קדש) נקט דהפמ"ג בסי' תלב חסר בו מ"מ"ש בסי' ח, דשם כ' דיראה דחז"ל תיקנו הברכה כדין העשייה, והביא את הא"ר ותמה על המג"א שהצריך עמידה בברכת מגילת אסתר.

ויתכן דמנהג ביהמ"ד תפארת בחורים מיוסד על דברי הפמ"ג בסי' ח דכל ברכת המצוות שאין נהנין הוי בעמידה, ואין מוכרע שחזר בו, דכסי' תלב מצייין למ"ש בפתיחה להל' ברכות ושם (יח) כ' קי"ל ברכת המצוות בעמידה, ונהנין מיושב נמי וכו' ע"ש. אולם כאמור מנהג רוב ישראל שגם מברכים בישיבה.

ת"ב בשבת

הדברי מלכיאל (ח"ה קל) כ' לגבי קטן שהגדיל ב'י באב כשחל ת"ב בשבת, דלכאו אינו מחוייב להתענות, כיון שהצום ביום ראשון הוא תשלומין לת"ב, ובת"ב היה פטור וא"כ פטור גם מלהשלים. אכן דעת מרן רבינו הגרי"ש זללה"ה לגבי קטן שהגדיל ב'י אב דגם אם גדו תשלומין מחוייב לצום משום דחז"ל הטילו תענית על הציבור ביום זה ואסור לפרוש מן הציבור. אך מסיק בדברי מלכיאל דהעיקר שצריך להתענות, כי כך היתה התקנה שאם יחול ת"ב בשבת יתענו למחר, וא"כ אינו בתורת תשלומין אלא יום י' באב הוא המחייב [בפרט ד"א שיעקר התענית בעשירין], עיי"ש.

וכן משמע בטו"א מגילה ה. שכשא"א להתענות באתחלתא דפורענותא דהיינו בת"ב עצמו מפני שחל בשבת, קבעוהו בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף. ועי' או"ש פ"ה מהל' תענית ה"ו.

אך האבנ"ז (או"ח תכז) נקט דהתענית ב'י אב היא תשלומים לצום שחל בשבת. והוסיף דכיון שאפשר להתענות בשבת תענית חלום, ממילא חשוב ראוי ושייך בו תשלומין.

והנפק"מ גם בדברים שאינם שייכים בשבת כלל, דלא שייך בזה תשלומין, וכגון ישיבה על הארץ, וכ' שם האבנ"ז דגם בת"ב עצמו הוא רק מנהג. ומ"מ לפי"ז לכאו הוא קיל טפי משאר ת"ב. ועיי"ש דתליא בפלוג' המחבר והרמ"א אם דברים שבצנעה נוהגים בשבת, דלמ"ד שאינם נוהגים לא שייך תשלומין.

והצפנת פענח (וארשא סי' מד) נקט דתליא בפלוג' אם איכא לשבוע שלפניו דין שבוע שחל בו כשחל ת"ב בשבת, (עי' טור תקנא, טו וש"ע ס"ד, ויסוד הפלוג' בירוש' תענית פ"ד ה"ט). דלמ"ד דהוי ת"ב הרי דהתענית ביום א' היא תשלומין, אבל אם הוא חיוב חדש, ע"כ דבשבוע זה אין כלל ת"ב. וכעיי"ז כ' האו"ש פ"ה מהל' תענית ה"ו.

עי' בחו"י בסופו, בתשו' הגר"ד אופנהיים (ב) שבדור המדבר בת"ב שחל בשבת לא היו מתים, ולכן אין נוהגים בו דיני ת"ב.

ת"ת בשבת ת"ב

אי' באיכ"ר (פ"ד כג) בפס' רוח אפינו משיח ה', רבי ור"י רבי יוסי היו יושבים ופושטין במגילות קינות ערב בת"ב שחל להיות בשבת. (עיי"ש בהמשך ובחתי"ס או"ח סי' לג וסי' קנו בביאור הענין). [ועי' בביאור הגר"א תקנ"ד ס"ב דמוכח מכאן שמותר לדרוש המגילה בפירושה ולא תימא דההיתר רק לקראו].

והמג"א (תקנ"ג, סק"י) הביא ראייה מכאן, אחר שנס' אם לשבת ת"ב יש דין ת"ב דאסור מדינא בת"ת משום דדברים שבצנעה נוהגים בשבת. ומסיק להחמיר משום שזכור ללמוד דברים המותרים. כהא דרבי שקרא בדברים המותרים.

אך הריעב"ץ במו"ק נחלק עליו וכ' דבשבת אין ללמוד בדברים המותרים בת"ב משום דהוי אבילות בפרהסיא, ומה שקראו במגילת איכה מיירי שהתחילו מערב שבת (דלא כמפ"י המדרש שהיה בשבת אחר המנחה).

דעת החת"ס (קנו) שטעם איסור הלימוד בערב ת"ב אינו משום אבילות (כהט"ז תקנ"ג), אלא מפני שמהרהר בזה בלילה ושמה, ולכן גם בשבת אסור. אבל קודם חצות התייר אפי' דרשה ברבים. ועי' כת"ס (קא) דלטעם זה, א"כ אחר חצות מותר ללמוד דברים הרעים אפי' ברבים.

ועי' שד"ח ח"ו (מעי' בין המצרים ד' ובפאה"ש) שיש להקל בכ"ז מפני ביטול תורה, וכ"כ המשנ"ב סק"ח וסק"י. והמחמיר ללמוד רק בדברים המותרים בת"ב, מ"מ הורה מרן רבינו הגרי"ש זללה"ה שאסור ללמוד בדברים היכולים להביא לידי בכי. (מבקש"ת).

עי' ט"ז (תקנ"ג, ותרצ"ג) שהק' מה החילוק בין ת"ת שאסור, לאכילת בשר ויין שמותר אע"פ שיש בזה שמחה. וביד אפרים הביא מהבכור שור דבשבת איכא רק חיוב עונג ולא שמחה, ולכן בשר שהוא עונג מותר מפני כבוד השבת, משא"כ ת"ת שהוא שמחה, ואין לו היתר מחמת השבת.

ערב שבת ת"ב

האו"ש (פ"ה ה"ו) דקדק מהרמב"ם שבט"ב שחל בשבת אינו מחסר כלום, היינו אף בערב שבת מותר לטעום מהתבשילין, וזהו מפני שאין לשבוע זה דין שבוע שחל בו ת"ב (וכד' הרא"ש והר"ן בטור).

אכן למ"ש הרמ"א (תקנא, ד) דהמנהג לאסור מר"ח גם כשת"ב נדחה לאחר השבת, א"כ גם ערב שבת בכלל. אמנם יתירה מזו מצינו דאית ליה דין ערב ת"ב, שכ' הביאור הלכה (תקנא סט"ז ד"ה בחפיפת) עפ"י הפמ"ג, דכשחל ערב שבת חזון בערב ט' באב, אף שמותר לחפוף הראש בחמין לכבוד שבת, אך יזהר לכתחילה שיהיה קודם חצות ודביעבד גם לאחר חצות מותר.

והנה כ' הרמ"א בהל' שבת (רס"ג), שמיד אחר שרחץ ילבוש בגדי שבת וזהו כבוד שבת. ולפי הוראת מרן רבינו הגרי"ש זללה"ה שבערב שבת חזון מותר ללבוש בגדי שבת מחצות היום, (קרא עלי מועד פ"ד יח). א"כ מן הראוי לרחוץ סמוך לחצות כדי שיוכל ללבוש מיד בגדי שבת, לאחר חצות.

אבילות בשבת ת"ב

בתענית כט: ת"ב שחל להיות בשבת וכו' אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו. ועי' בטור (תקנ"ב), שנח' באכילת בשר ויין אם הוא רשות או חובה, שדעת רב שר שלום דאמנם מותר, אבל אנו אף בשבת אין אוכלין בשר ושותין יין בסעודה המפסקת משום חורבן הבית, וכ"ד הראב"י. אך הטור חולק וכ' דאסור להמנע כיון שנמנע משום אבל, והרא"ש היה אוכל בשר ושותה יין.

ולשי' האוסרים משמע דאינו מחמת דהוא ת"ב אלא מדין סעודה המפסקת, ולכאו ראייה מזה למ"ש בחי' הגרי"ז על הר"מ הל' תעניות דעיקר איסור אכילת בשר ויין הוא בערב ת"ב. אבל ת"ב עצמו הוא כמו אבילות אחר הקבורה שמותר ביין. [עי' תענית ל. דבסעודה המפסקת דומה כמי שמתו מוטל לפניו ז"א דהיא אנינות, ובת"ב הוא אבילות]. אך מרן רבינו הגרי"ש זללה"ה כ' בקובץ תשו' (נז) שבאו"ז (טט) מבואר להדיא שאף בת"ב דומה למתו מוטל לפניו.

וכ' הרוקח (הובא במשנ"ב שם) דמ"מ ישב בדאבון נפש שלא ינהג בשמחה. וכ"כ השבלי הלקט (רסו) בשם הר"ר יקר שאין צריך לשנות שולחנו בשבת, ובלבד שיש לו לישב בדאבת נפש שלא לנהוג בשמחה. [ועי' אג"מ ח"ד סי' קיב שמותר לשיר בסעודה זו זמירות שבת. וצ"ב].

אבילות בצנעה

לגבי דברים שבצנעה נח' המחבר והרמ"א (תקנ"ד, יט) אם נוהגים בת"ב שחל בשבת, והיא פלוג' האו"ז ומהר"ם מרוטנבורג כמוכא בטור, ודעת הרמב"ן והרא"ש להקל, אך הרמ"א אסור וכ"ד מהרש"ל (ב"ח).

וכ' בשבלי הלקט (רסו) דלאוסרים הוא כדן כל אבילות, שנוהגת בשבת בדבשב"צ, והשיג ע"ז דחלוק מאבל, דאבילות כבר חלה עליו קודם השבת, וכיון שנתחייב נשאר החיוב בדברים שבצנעה. אבל בת"ב לא חל עליה אבילות כלל.

אמנם בטור (שם) מבואר סברת אחרת בדעת האוסרים, משום דהוא כקובר מתו ברגל שהאבילות נדחית ומ"מ דברים שבצנעה נוהג (עי' כתובות ד). וכ"כ התשב"ץ (קה). וביאר הישוע"י (תקנ"ד, א) דלא ניח"ל בטעם הפשוט דהוא כאבל שנוהג דברים שבצנעה, דבסתם אבילות שבת עולה למנין שבעה ולכן נוהג, משא"כ ת"ב שנדחה ליום אחר שאינו עולה כלל, וכ"ה בקובר מתו ברגל שאין הרגל עולה למנין שבעה ומ"מ נוהג בדבשב"צ.

אך גם ע"ז דחה בשבה"ל בשם הר"ר אביגדור כהן צדק, דשאני בין אבילות ישנה (על החורבן) לאבילות חדשה (על מת), ולא מסתבר לעשות את ת"ב כיום קבורה, דאין זה יום חורבן ממש אלא מעין המאורע שהוכפלו בו צרות והקבע לדורות זכר לדבר. ועיי"ש.

והאר"ח (סי' טו) כ' בשם הר"פ דיש להתיר מדאמרין ת"ב שחל בשבת הואיל ונדחה ידחה, ואם אסור בדברים שבצנעה, א"כ אינו נדחה לגמרי. ועוד דאם נוהג בדבשב"צ תנהג גם התענית, שהרי תענית חלום נוהג בשבת וחשיב דבשב"צ.

הבדלה במוצאי ת"ב

נחלקו הראשונים אם יש דין הבדלה על הכוס כשמתענים במוצ"ש, שהבה"ג כ' שאחר התענית מבדיל על הכוס, וכ"כ הרא"ש והסמ"ק (טור תקנו), וכ"פ השו"ע. [והורה מרן רבינו הגרי"ש זללה"ה לגבי אשה שבעלה מתעבב בביהכ"נ, שאסורה לאכול בלא הבדלה, אלא תבדיל לעצמה ותשתה הכוס (עפ"י המשנ"ב רצו סק"ה). ועי' שטת ח"ד נד, ומנח"י ח"ח נא].

אבל דעת הרמב"ן (בתורת האדם) שלא תקנו הבדלה על הכוס בת"ב שחל להיות בא' בשבת, דכל מה שמבדילים בשני ובשלישי הוא רק כשראו להבדיל במוצ"ש, וכולהו תשלומין דראשון הם. אבל כשבזמנו אינו ראוי להבדלה, אין דין תשלומין. ועיי"ש שהוסיף שלא תקנו הבדלה על הכוס בת"ב כלל, שהרי עיקר הבדלה על הכוס נתקן כשהעשירי, ובט' באב שכל ישראל עניינם מרודים לא תקנו על הכוס כלל אלא בתפילה. וכ"כ הריטב"א בתענית (ל).

ויש שי' בראשונים (הובא בתוה"א) שמבדילים על הכוס ונותנים לקטן לשתות. ומ"ש בעירובין (מ): דאין עושין כן ביוה"כ משום דאתי למיסרך, הוא רק בדאורייתא, אבל בדרבנן לא גזרינן וגם אינו בכל שנה. והרמב"ן שם דחה והוכיח דגם באיסור דרבנן ולא שכיח אגרינן דאתי למיסרך.

ועי' ישוע"י (תקנו) דלפי"ז באמת אפשר להבדיל על הכוס אלא דמחמירים לגזור דאתי למיסרך, ונמצא דאין שם פטור הבדלה לענין שלא יהא לו תשלומין. וכ' דע"כ שיעקר הטעם כמ"ש הרמב"ן בסו"ד דבת"ב העמידו על תקנה ראשונה של הבדלה בתפילה, משום דכל ישראל עניינם.

עי' בקובץ תשו' (ח"א נז) שהגר"ח ק"ד דן לפני מרן רבינו זללה"ה שחולה הצריך לאכול בת"ב יאכל בלא הבדלה כיון שא"א לשתות יין. וענהו שחיוב הבדלה לחולה האוכל בת"ב הוא יותר ברור מלהבדיל במוצאי ת"ב, שהרי להרמב"ן אין מבדילין כיון שעבר יום א', אבל האוכל ביום א' חייב בהבדלה לכונ"ע.

בדין מעוברת ומיניקה בת"ב שנדחה

הרב ישראל מאיר שטרנפלד

כתב השו"ע [הל' ת"ב תקנ"ס א] הכל חייבים להתענות ד' צומות וכו' וכתב שם הרמ"א ומיהו עוברת ומיניקות שמצטערות הרבה אין להתענות וכו' אבל בת"ב מחויבות להשלים. ולקמן (סי' תקנ"ט ס"ט) כתב לגבי בעל ברית בת"ב שנדחה ליום א' דמתפלל בעוד היום גדול ורוחץ ואין משלים תעניתו שיו"ט שלו ונחה וכתב שם הבה"ל בשם הרע"א דה"ה מעוברת שיש לה מיוחש קצת מותרת לאכול, וא"כ לכאור' יש כאן קולא במעוברת יותר מג' צומות דבכל צום כתוב "אם מצטערות הרבה" והכא נדחה אפי' ת"ב עצמו "במיוחש קצת" מותרת לאכול, רק יש לדון מה הדין לגבי מיניקה בת"ב נדחה דבפשוטו היינו אומרים שכ"ש שמותרת לאכול מכמה אנפי דהא בכל ג' צומות בעל ברית אינו רשאי לאכול אא"כ זה צום נדחה ואפי' שזה ת"ב ומיניקה שהותר לה בכל ג' צומות חוץ מת"ב כ"ש הכא בנדחה שיותר לה, וביותר דהא גבי מעוברת בת"ב נדחה הקילו אף במיוחש קל, אמנם הבה"ל הנ"ל שהביא דין מעוברת מהרקע"א מקורם מדברי השבו"ג, והשבו"י כתב להדיא מעוברת במיוחש קל וכן יולדת תוך 30 יום משמע שמיניקה בעלמא אסורה לאכול וצ"ע מ"ש מיניקה מעוברת.

איברא היה מקום לו' דבת"ב כל דין הוא בפ"ע ואין לדון דבר אחד ממשנהו, דבסי' תקנ"ח כותב הרמ"א לגבי ת"ב שנדחה דביום ב' מותר אכילת בשר ושתיית יין ובלילה [היינו מוצאי ת"ב] אסור מפני אבילות של יום וכתב שם המ"ב היינו דווקא בשר ויין אבל תספורת מותר ומדייקים כבר שזה שכותב "דווא בשר ויין" משמע שהכל מותר כמו תספורת כגון רחיצה וכיבוס וכשנתבונן נשאל מדוע חמור בשר ויין הרי תספורת נהגי' אסור כבר מ"י"ז תמוז ובשר ויין רק מר"ח אב וגם מדינא דגמ' תספורת משבוע שחל בו ובשר ויין מסעודה מפסקת וא"כ היינו אומרים שכל דבר דינו שונה, אבל שם אפשר ליישב דבשר ויין באמת זה הרבה יותר חמור דכל האיסור של בשר ויין זהו חלק מאבילות של ת"ב עצמו ואינו דומה כלל לרחיצה תספורת וכיבוס, וביותר שהגמ' או כל האוכל בשר ושונה יין בת"ב עליו הכתוב או' "ותהי עוונותם על עצמותם" ולא כתוב כל המסתפר או המכבס או הרוחץ וכן לא על כל אוכל, והסיבה פשוטה דבשר ויין משמחים והם הפך האבילות והוא עון גדול מאד ולכן בנדחה הכל הותר מיד, משא"כ בשר ויין שכתוב להדיא איסורו משום אבילות של יום ובבאר היטב כתב גם שכל המתענה תשיעי ועשירי או עשירי עד חצות סעודה ראשונה לאחר הצום אסור בבשר ויין וא"כ אין קושיא משם, ונחזור לדין דהדרא קושיא לדוכתא בענין מיניקה מ"ש מעוברת ממיניקה.

והנראה לבאר בעזה"ת והוא מדויק שפיר בדברי הרמ"א [סי' תקנ"ג] דג' צומות שהותר במצטערות רבה כתב שם אפי' אין מצטערות אין מחויבות להתענות אלא שנהגו להחמיר וכתב שם המ"ב שבשעה שרצו הקילו לכתחי' עליהן הרי כתוב מפורש דנשים לא היו בכלל ג' צומות וכשהחמירו לצום לא החמירו על עוברות ומיניקות עכ"פ שמצטערות משא"כ ת"ב מדינא דגמ' כל ישראל חיבין בצום בין אנשים בין נשים רק בת"ב שנדחה הוא יותר קל וכשבאים בנדחה להתיר דנו כל דבר בפ"ע דמעוברת התירו אפי' מיוחש קל וכמו שכתוב במ"ב ובעוד ספרים בכמה מקומות שכל דבר קטן יכול להפסיד העובר א"כ הקילו לה משא"כ מיניקה לא ראו שום צורך להקל לכתחי' במיוחש, ובאמת אם זה גובל בחשש פקו"נ זה כבר דין אחר אבל בכללות לא התירו ובעל ברית זה סיבה אחרת לגמרי מפני שזה יו"ט שלו וא"כ הכל מיושב שפיר ודו"ק.

טבילה במקוה בשבת זו

הרב צבי רותן

יש לדון האם מותר לטבול במקוה בבוקר של שבת ת"ב (וכדאי בביאור"ל סי' שכ"ד ד"ה אדם דבשבת מותר לטבול לתוספת קדושה וכדו'). וכדי לבאר הצדדים נקדים דהנה יש לחקור בהא דאסרו רחיצה בתשעה באב האם הוא מדיני האבילות או דהוי משום דין עינוי.

והנה איתא בתענית י"ג. אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא כל שהוא משום אבל כגון ט' באב ואבל אסור בין בחמין בין בצונן, ומבואר בגמ' דיש בט"ב איסור מחמת דין אבילות, אולם הגר"י בספרו בהל' תעניות כתב דיש ב' טעמים לאסור רחיצה בט"ב א. משום דין אבילות וכמ"ש בתענית הנ"ל שיש בו איסור רחיצה כמו באבל ב. מחמת דין התענית. והנפק"מ בין הטעמים הוא דמדין אבילות האיסור הוא לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן, אבל מה שנתחדש בט"ב שאסור אפי' להושיט אצבעו למים זה הוי רק משום דין התענית. ומוכיח כן מדאמרי' בפסחים נ"ד. אסור לאדם להושיט אצבעו במים בט"ב כדרך שאסור להושיט אצבעו ביוה"כ, הרי דמשום איסור התענית הוא כיוה"כ, וכ"ה להדיא בדברי הרמב"ם פ"ה מהל' תענית ואסור ברחיצה בין בחמין בין בצונן ואפי' להושיט אצבעו במים וכו' כיוה"כ ע"ש. ונמצא שבתענית של ט"ב נתחדש שאסור ברחיצה ודינו כיו"כ ואין דינו כשאר ת"צ שאסור ברחיצת כל גופו בחמין אבל מותר לרחוץ כל גופו בצונן וכן לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין, ואילו בט"ב החמירו שאסור אף להושיט אצבעו במים. וגם לאחר שנאמר איסור רחיצה מחמת דין התענית יש ג"כ איסור רחיצה מחמת אבילות, ונפק"מ בזה לענין מש"כ הרמב"ן שבשעת סעודה המפסקת יש איסור רחיצה וסיבה כמו ט"ב עצמו, ודין זה הוא רק מדין האבילות שהרי עדיין אוכל ושונה ולא התחיל התענית אלא הוא רק משום שחלים עליו דיני האבילות אע"פ שעדיין לא חל התענית.

וא"כ לענין רחיצת כל גופו בצונן בשבת זו נראה דיש לאסור שהרי חל דין אבילות בשבת וכמו שפסק הרמ"א בסי' תקנ"ד סעיף י"ט דבדברים שבצינעא נוהג אבילות בשבת, ורק רחיצת פניו ידיו ורגליו דהוי מדין התענית יאה מותר בשבת אבל כל גופו דהוי מדין האבילות אסור וא"כ נראה דאסור לטבול במקוה בשבת זו כיון דחל אבילות לענין דברים שבצינעא. ובאמת יעוין בעמק ברכה (ענייני ת"ב) שג"כ כתב דבאיסור רחיצה יש ב' טעמים לאיסור אך נקט שם משום דין התענית ציבור שבו יש לאסור רק בחמין ומשום דין האבילות נאסר גם בצונן, ומקשה שם דכיון דיש דין אבילות בשבת וכדפסק הרמ"א בסי' תקנ"ד דנוהג אבילות בדברים שבצינעא א"כ מדוע לא כתב הרמ"א שיש לאסור הרחיצה מה"ט דיש דין אבילות.

והנה המשנ"ב בסי' תקנ"ד ל"ט כתב דכיון שנוהג אבילות בדברים שבצינעא לכן אסור ג"כ לרחוץ ידיו בחמין שגם זה קרוי צינעא. וצ"ע מדוע לא כתב שאסור לרחוץ אף בצונן (ודוחק לומר דזה חשיב בפרהסיא). ונראה דהמשנ"ב פשיטא ליה לאסור רחיצת כל גופו אף בצונן וכמבואר מדברי הגר"י דהוי מדין אבילות ונוהג בשבת כיון דהוי דברים שבצינעא אלא דהמשנ"ב דן רק לענין רחיצת פניו ידיו ורגליו וכמדויק בלשונו שכתב שאסור לרחוץ ידיו, ואיסור רחיצת פניו"ד בשבת הוי רק בחמין שהרי באבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן ורק בחמין אסור, ואמנם בט"ב עצמו אסור רחיצת פניו"ד ורגליו גם בצונן משום דין העינוי אבל בשבת שאין דין עינוי אלא רק דין אבילות מותר בצונן רק כל גופו אסור אף בצונן וכנ"ל. היוצא מזה שאין לטבול בשבת זו במקוה כיון דרחיצת כל גופו בצונן דהוי מדין אבילות אסורה בשבת זו ורק רחיצת פניו ידיו ורגליו בצונן שרי, ומשקיה"ח שחל גם דין עינוי יש לאסור אף רחיצת פניו ידיו ורגליו אפי' בצונן ודו"ק.

תחנון בת"ב שנדחה

הרב אברהם אבא דולגין

"נתמשכן בעונותיהם של ישראל" כדאיתא ברש"י עה"פ "מה טובו וכו' משכנותיך ישראל".

אמנם עתה תחזור קושית החת"ס למקומה למה כשת"ב נדחה ל"א תחנון ביום א' שהוא עשירי באב.

וחשבתי ליישב עפ"י דברי המנח"ח והגר"ח הלוי המפורסמים שהתעניות לא נקבעו בימים מסוימים בחודש אלא הם דין בחודש ורבנן תיקנו יום מסוים ולפ"י"ז בת"ב שנדחה עיקר קביעותו הוא ליום א' וא"ש למה לא אמרין בו תחנון.

אבל באמת א"י"ז נכון דחזינן דכשיש ברית מילה בת"ב שנדחה מקילים בו יותר מסתם ת"ב שלא נדחה וחזינן דתמידי עיקר קביעותו הוא בט' אב דוקא וא"כ אכתי צ"ע למה לא אומרים תחנון בט"ב שנדחה.

[אגב - ברש"י ר"ה יח ע"ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה - איתא ליאסר בהספד ותענית וכו' בר"ן שם - והיינו שלא יהיה יו"ט ממש באכילת בשר וכדו' אלא הגדרתו כמו שאר ימים טובים של מגילת תענית וכ"מ שם בגמ' יעוין וספר מועדים וזמנים ח"ב סי' רעה מה שביאר בזה - אמנם במג"א סי' תקנב ס"ק יא כתב דהענין לאכול בעט"ב קודם סעודה המפסקת הרבה הוא משום זכר לימים טובים שהיה ת"ב בזמן בית שני והוי מרבין בסעודה וצריך לעשות דבר ההראות את הציפיה לגאולה בזה שגם זה יהיה לעת"ל - ולכאור' נראה שסבר שהיו"ט של ת"ב כולל יותר מאיסור תענית והספד (וקצ"ע לדבריו למה אין נוהגין כן בשאר צומות ויש ליישב)].

הלכה פסוקה היא בשו"ע סי' תקנט סעיף ד' דאין אומרים תחנון בת"ב משום דאיקרי מועד היינו דכתיב "קרא עלי מועד" וכמו שבמועד א"א תחנון הו"ה ת"ב דאיקרי מועד ל"א.

ובחת"ס (תורת משה עה"ת אחרי פרשת דברים) הקשה למה בת"ב שנדחה משבת ליום א' נוהגים שאין אומרים תחנון ביום א' הרי לכאור' המועד הוא בתאריך של ט' בחודש אב - ומהמהגה שא"א תחנון נראה שתלוי בניהוג אבילות שזה נעשה למעשה ביום א' וזה צ"ב הרי זה רק נדחה.

ותירץ דבאמת תלוי בצום ולא בתאריך - ומשום דהמועד הוא מחמת שלעת"ל ת"ב יהיה לששון ושמחה והיום של השמחה יקבע לפי הצום ואם יחול ת"ב בשבת השמחה תהיה ביום א' ומשום דבפסוק איתא "צום הרביעי וצום החמישי" דהכל תלוי בצום ולא בתאריך ונראה להסביר דהנה צ"ב למה יהפך הצום לששון ושמחה הרי לא היה איהו נס וכדו' באותו היום - ולכאור' הפשט כיון דע"י האבילות נזכה לבנין ביהמ"ק כמו דאיתא בגמ' סוף תענית "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשימחתה" ולכן היום שבו אנו מתאבלין - אז שבבילוי אנו זוכין לשמחה ולכן מובן קצת למה איקרי מועד ולמה תלוי דוקא בהנהגת הצום כמו דאיתא בחת"ס ודו"ק.

אמנם עדיין צ"ע למה בג' צומות האחרים אמרין תחנון הרי גם הם יתפכו לששון ושמחה ובשו"ע הרי איתא דק בת"ב ל"א מזמה משמע דת"ב תמיד יתפך משאר הצומות והיה נראה לבאר לולא דברי החת"ס שהמועד הוא מחמת שבת וש"י חמתו על העצים והאבנים ולא על ישראל ולכן דוקא ת"ב מיוחד לזה שהוא

גדר התענית בת"ב שחל בשבת

הרב יצחק זאב כגן

א. בטור או"ח תקנ"ו כתב בה"ג א"ע דקיי"ל מתפלל אדם של מוצ"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס, אם חל תשעה באב באחד בשבת לא יבדיל מבעוד יום, דאי אבדיל קבליה לתשעה באב ואסור לו לשתות, וכן פסק המשנ"ב בסי' רצ"ט בשעה"צ ל"ג, שאף שנפסק ברצ"ג ג' שמי שאנוס יכול להבדיל מפלג המנחה [ומ"מ כתבו האחרונים דאין לעשות כן, מ"ב שם], מ"מ בשבת ת"ב אינו יכול מהטעם הנ"ל.

ולכאור' ע"צ"ג דהא קיי"ל דיש איסור להתענות בשבת [ויש ראשונים שס"ל שזה איסור דאור], והאיסור להתענות דוחה את תענית ת"ב שחלה בשבת, וא"כ צ"ע מדוע האיסור להתענות בשבת אינו דוחה את התוספת לתענית, שקיבל עליו מבעוד יום, דהא ודאי דאף כשמבדיל מבעוד יום, מ"מ עדיין כל דיני השבת עליו, ויעוי' במשנ"ב ר"פ סק"א שכ' בשם האחרונים, שאסור להתענות בשבת לשם תענית אפי' שעה אחת, וא"כ צ"ע מדוע התוספת של התענית יותר חמורה מהתענית עצמה שנדחתה כשחלה בשבת, וצ"ע.

ב. והנה ידועה חקי' האחרונים האם בשנה שת"ב חל בשבת, התענית בעצם חלה בשבת, ורק האיסור להתענות בשבת דוחה את התענית, וביום א' התענית היא בתורת תשלומין לתענית שנדחתה.

או"ד שבשנה שת"ב חל בשבת, מעיקרא חז"ל תיקנו שהצום יחול ביום א', כיון שרובו של היכל נשרף ב' באב, ובכל שנה הי' ראוי לצום בט' ובי' ומשום שאין לציבור כח תיקנו שיצומו בט', משא"כ בשנה שת"ב חל בשבת מעיקרא תיקנו שהצום יחול ב'.

והנפ"מ לקטן שהגדיל ב' באב בשנה שת"ב חל בשבת, שאי נימא שהתענית ב' היא תשלומין על התענית שנדחתה, א"כ כיון שבת"ב הוא הי' קטן, ממילא אין לו חיוב להשלים כמו גדול, אלא רק מדין חינוך, או מטעמים אחרים, אך אי נימא שבשנה שת"ב חל בשבת, מעיקרא תיקנו להתענות ב', הקטן חייב כגדול.

ויעוי' באבנ"ז או"ח תכ"ו שתלה את החקי' הנ"ל במחלו' השו"ע והרמ"א בתקנ"ד י"ט, אם חל ת"ב בשבת מותר בכולן אפילו בתשה"מ - הגה, ויש אוסרים תשה"מ וכן נוהגין, וביאר האבנ"ז שהשו"ע ס"ל כהצד הב' בחקי', שמעיקרא תיקנו להתענות ב', ולכן מותר בשבת אפי' דברים שבצינעא, אך הרמ"א ס"ל כהצד הא' בחקי', שהתענית חלה בשבת, וכל העיוניים נדחו מחמת השבת, אך דברים שבצינעא נוהגים גם בשבת עיי"ש.

ויש שכ' שבזה תליא גם ב' הדעות בשו"ע תקנ"א ד', לענין דיני שבוע שחל בו ת"ב, וזאם חל ת"ב ביום ראשון, או בשבת ונדחה לאחר השבת, מותר בשתי השבתות בין שקודם התענית בין שאחריה, ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו חוץ מיום חמישי ויום שישי, וזה ג"כ תליא בחקי' הנ"ל, ואכמ"ל.

וכן יש שכ' שבזה תליא גם המחלו' שהובאה במג"א תקנ"ז ז', האם מותר ללמוד בת"ב שחל בשבת יעוי"ש, וזה גם תלוי בחקי' הנ"ל, ואכמ"ל.

ג. והנה אי נימא כהצד הב' בחקי' שמעיקרא תיקנו להתענות ב', נראה לתרץ את מה שהק' לעיל, שבאמת יתכן שהחיוב להתענות בת"ב הי' דוחה את האיסור להתענות בשבת בשו"א, ורק חז"ל לא רצו שיתענו בשבת, וכיון שרובו של היכל נשרף ב', תיקנו שבשנה שת"ב חל בשבת, מעיקרא התענית תחול ב' באב, ולכן כשקיבל עליו בשבת אחר פלג המנחה את התענית, אינו יכול לשתות את יין ההבדלה, כי החיוב להתענות בת"ב דוחה את האיסור להתענות בשבת וכנ"ל.

אך אי נימא כהצד הא' בחקי' שכשחל ת"ב בשבת, התענית חלה ונדחתה מחמת המנחה, יקשה טובא מה שהק' לעיל, וא"כ לכאור' נראה להוכיח מהבה"ג מהטור ומהמשנ"ב, כהצד הב', וא"כ קטן שהגדיל ב' חייב כמו גדול.

ד. אי לכאור' יש לדחות דיתכן דס"ל כהצד הב', ומ"מ התוספת לתענית שקיבל עליו מבעוד יום, תדחה את האיסור להתענות בשבת, דיעוי' באו"ש הל' תעניות פ"ה ה"ו, שהביא את דברי המבי"ט בקר"ס [בהשמטות], שס"ל שהאיסור מדאו' להתענות בשבת, הוא דוקא מעת לעת לילה ויום, אך להתענות ביום בלבד אין איסור דאו', ולכן מותר להתענות תענית חלום בשבת, ועפ"י כ' האו"ש לבאר את שיי' האבודרהם שס"ל שאם י' בטבת הי' חל בשבת, היו מתענים בשבת, וק' דהלא יש איסור דאו' להתענות בשבת, ולפ"י"ד המבי"ט מיושב שפיר שאין איסור דאו' להתענות רק ביום, עכ"ד האו"ש.

ועפ"י"ז נראה ליישב את מה שהק' לעיל, דאף אי נימא דלא כהמבי"ט ונסבור שיש איסור דאו' להתענות אפי' רק ביום, מ"מ יעוי' בביאור הלכה [רפ"ח בד"ה אסור להתענות] שכ' ו'איסור תענית בשבת, יש דעות בפוסקים אם הוא רק מדברי קבלה מדכתוב' ו'קראת לשבת עונג', או הוא מדאורייתא מדכתוב' 'אכלוהו היום' וגו', עיין בתשו' הרשב"א א' כו', ונראה פשוט, דתענית עד שיש שעות לכולי עלמא מדרבנן' עכ"ל עיי"ש, וא"כ נראה ליישב דכשמבדיל לאחר פלג המנחה, זה הרי הרבה פחות משש שעות, ובזה כו"ע מודי שהאיסור להתענות הוא רק מדרבנן, וא"כ לק"מ דהא דקיי"ל כדשחל ת"ב בשבת התענית נדחתה, זהו משום שיש חיוב תענית מעת לעת, ויש איסור מדאו' להתענות בשבת מעל"ע, וכדכ' בה"ג גופיה במנין המצוות עשין מ"ח, שיש מ"ע של עונג שבת יעוי"ש, ולכן התענית נדחתה, משא"כ כשמקבל עליו בשבת לאחר פלג המנחה תוספת תענית, שזה פחות מב' שעות, זה רק איסור דרבנן להתענות, ולכן חלה עליו התענית וא"י לשתות את יין ההבדלה, וא"כ יתכן שהבה"ג הטור והמשנ"ב ס"ל כהצד הא' בחקי' שהבאנו לעיל ומ"מ לק"מ וכנ"ל.

לע"נ גיסי האברך המופלג הרה"ג ר' משה זצ"ל בהג"ר יצחק שיבלחט"א אדלר - ת.נ.צ.ב.ה.

חקירת האחרונים בגדר צום נדחה

הרב רפאל בנימין כהן

א. הנה חקרו האחרונים בגדר צום שחל בשבת ונדחה לחם ראשון אי הוי בתורת "תשלומין" אך עצם זמן התענית נשאר בשבת או דלמא מעיקרא כשתקון חז"ל ד' צומות אדעתא דהרי תקנו שאם יחול בשבת שיהא נוהג ביום ראשון וזהו זמן התענית בשנה זו. ותמצית החקירה היא האם "מועד" בכללותו נדחה ליום ראשון. או"ד המועד נשאר בשבת ורק הצום והתענית בפועל נדחה ליום ראשון.

ובאבני נזר ס"י תכ"ו כ' דבחקירה זו נחלקו הראשונים שהביא הטור. וכן נחלקו השו"ע והרמ"א בסי' תקנ"ד ס"ט דהרמ"א פסק כהני ראשונים דס"ל שט' באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון מ"מ נוהג אבלות שבצנעא בשבת זו, אבל השו"ע ס"ל דאין נוהג בשבת זו שום דין אבלות, (ועי' במשנ"ב דנפק"מ אם מותר לרחוץ ידיו בחמין בשבת זו וכן נראה דיש עוד כמה נפק"מ בין השו"ע לרמ"א אם יש לערב שבת זו בין ערב ט' באב לגבי כמה דינים ואכמ"ל) ובי' האבנ"ז דנחלקו בחקירה הו"ל בשו"ע ס"ל דבשנה זו רבנן עקריהו לגמר מתשיעי ואוקמהו אעשירי וכן מב' בתשו' הרשב"א (ח"א ס"י תק"ב) במה"ט יש להתיר אבלות שבצנעא בשבת זו. אולם הראשונים והרמ"א שפסקו דבשבת זו נוהג איסור דברים שבצנעא אנהו ס"ל דהמועד נשאר בשבת ורק עבדי תשלומין לצום והתענית בפועל ביום ראשון.

ב. וכ' האבנ"ז דבחקירה זו יש נפק"מ בקטן שהבדיל ביום ראשון י' באב כמו ב"ח תמוז וד' תשרי בשנים שצומות אלו נדחים) אם חייב לצום דאי"נ בצום דחוי הוא רק בגדר תשלומין א"כ כיון שביום המחייב שהוא ט"ב שהיה בשבת היה פטור. תו אין לו מה להשלים. אולם אם מעיקרא עקרוהו ליום ראשון א"כ שפיר יצטרך לצום ונלענ"ד בנפק"מ נמי בחולה בשבת שחל בו ט"ב והבריא במוצ"ש אם יצטרך לצום.

(ויעוי' באחרונים שחלקו על האבנ"ז בדן קטן שהגדיל וס"ל דאף הרמ"א לא אמר דבריו להקל אלא רק בנהגו להחמיר. ויש לזה כמה הוכחות. וכן ב' טעמים נוספים לחייב קטן שהגדיל בצום זה).

ג. הנה כ' בשו"ע ס"י תקנ"א ס"ד דאם חל ט"ב ביום א' או בשבת ונדחה לאחר השבת מותר בשתי השבתות בין שקודם התענית בין שאחריה ויש מי שאו' שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו חוץ מיום ה' ויום ו'.

ומב' בשו"ע שני דעות האם בשנה שחל ט"ב בשבת יש דין שבוע שחל בו ט"ב או לא דדעת הירושלמי וכן פסקו הרא"ש והר"ן דאין דין שבוע שחל בו בשנה זו. ודעה שניה היא דעת הסמ"ק שיש בין שבוע שחל בו.

ויש לבאר דפליגי בחקירה הנ"ל דהירושלמי ס"ל שט"ב דחוי המועד בכללותו נעקר ליום ראשון, והלכך נמצא שאי"ז כלל שבוע שחל בו ט"ב, אולם הסמ"ק ס"ל דרק התענית בפועל נדחה והוא בגדר תשלומין אולם המועד בכללותו נשאר בשבת זו וא"כ שפיר חשיב זה שבוע שחל בו ט"ב.

ד. ויש לבאר דבחקירה זו תליא מש"כ המנח"ח מצוה ש"א וכבר כ"כ הריטב"א ברה"י והתשב"ץ בתשו' סי' רע"א. בדן ד' צומות שעיקרם מדברי קבלה אין ביום דוקא ביום מסוי' בחודש העשירי וכו' להתענות בו. אלא בעיקר בחודש העשירי ולכן נקט קרא צום העשירי וכו' והוזכר רק שם החודש ולא יום החודש. והשאירו חז"ל לקבוע באיזה תאריך בחודש לצום. ורק אחר שחז"ל קבעו תו א"א לשנות. עיי"ש באריכות. ולפ"י"ז י"ל דלפ"י"ד המנח"ח שפיר יכולים חז"ל לעקור מתשיעי לעשירי וכדו' כי יש רשות להתענות באיזה יום בחודש שירצו. אולם אי"נ דלא כהמנח"ח א"כ ודאי שכל גדר ט"ב דחוי הוא רק תשלומין לתענית בפועל אך המועד בכללותו נשאר בשבת.

ה. הנה בגמ' מגילה אמרי' רבי ביקש לעקור ט' באב ולא הודו לו אמר לפניו ר' אבא בר זבדא לא כך היה מעשה אלא ט' באב שחל להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת ואמר רבי הואיל ונדחה ידחה ולא הודו לו. (ולשון הירושלמי אמרו לו ידחה למחר) ונראה לבאר פלוגתייהו דפליגי בנידון הנ"ל דרבי ס"ל דהוא רק בגדר תשלומין והלכך ר"ל דהואיל ונדחה ידחה, ורבנן ס"ל דמעיקרא עקרוהו מתשיעי לעשירי וא"כ זה זמנו האמיתי בשנה זו וא"א לעוקרו כלל.

ו. החת"ס (בתורת משה פ' דברים) כ' דלעתיד לבא כשיבנה ביהמ"ק ויהפך הצום לששון ולשמחה, בשנה שיחול ט"ב בשבת, ה"ששון ושמחה" יהא ביום ראשון ולא בשבת כיון דהמועד תלוי בצום. ומב' בדבריו דס"ל שט"ב דחוי גדרו דהמועד בכללותו נעקר משבת ליום ראשון. וכיון שהצום בכל שנה שט"ב דחוי זהו זמנו. ה"ה כשיהפך לששון ולשמחה זה יהא זמנו.

ט"ב בשבת - מבין המצרים לנחלה ללא מצרים

הרב י. דודון

איכה רבה (א,כט): כל רודפיה השיגוה בין המצרים, כההיא דתנן בסימניו ובמצריו [ב"ב קו. האומר לחבירו, הריני מוכר לך הקרקע שנמצאת בתוך המיצרים שסימנתי בשדה].

והנה כתב ב"דליות יחזקאל" (להגרי"י סנהא זצ"ל, ה"קנ"ג): **דברשות חז"ל, המשל מתאים לנמשל לפרטי ופרטי פרטי**. ע"כ, וקשה, שכאן המשל מדבר ב"מיצרי קרקע", דהיינו, הגבלה בבעלות הקרקע, שזו **מחיצה רעיונית**, ואינו מתאים בשלימות לנמשל שהוא "בין המצרים - מצור על ירושלים", שזו **מחיצה גשמית**.

*

המרגלים היפוך מידת יעקב - בבטחון, ובנחלה ללא מצרים וי"ל, שאכן "בין המצרים" לא נקרא רק ע"ש המצור הגשמי, אלא גם ע"ש המיצרים בבעלות הקרקע, שבא לומר **שלא זכו למה שיעקב אבינו זכה - לנחלה בארץ ללא מצרים**, וכמש"כ והאכלתיך נחלת יעקב אביך, שזהו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה (שבת קיח), ואצלם זה היה נחלה "בין המצרים". אלא דצ"ב, מדוע מה שלא זכו לנחלה ללא מצרים, הוא סיבה לכך שכל רודפיה השיגוה?

וי"ל, דהנה כתב מהר"י צמח (מתלמידי תלמידי האריז"ל, וממפיצי תורתו), **ששכר הבוטחים בה גדול מכל הזכויות, שזוכים לנחלה בלי מצרים** (ועביהגרי"א למשלי כבי,ט. שתכלית התורה ומצוותיה, הוא הבטחון). ועפ"ז ביאר ב"אפוד בד" (להגרי"י דוד פראנסיא, דרוש ח' לתשובה,ג). שיעקב אבינו זכה לנחלה ללא מצרים, משום שהוא השתלב בבטחון בהקב"ה, וכמש"כ שארי שאל **יעקב** בעזרו, **שברו על ה' אלקיו**, וכן המענג את השבת, מורה על עוצם בטחונו בהקב"ה שאינו דואג על מזונותיו. עכת"ד.

והנה **החטא שבגללו גלו מארצם** היה חטא המרגלים, והפנימיות של חטא המרגלים היה **חוסר אמונה ובטחון**, וכמש"כ (תהלים קנכד) וימאסו בארץ חמדה **לא האמינו לדברו**, וישא ידו להם. **ולחפיל זרעם בגויים, ולזרותם בארצות**. ע"כ.

ומעתה מבואר, שהסיבה שהפסידו "נחלה ללא המצרים", הוא משום שהם היו בכלל "לא האמינו לדברו", ולכן "כל רודפיה השיגוה" (מסיבת "בין המצרים").

*

הבטחון - הוא בטחון בברית אבות

והנה הפגם בבטחון של דור המרגלים, היה **שלא האמינו בברית אבות**, וכמש"כ ה"ראשית חכמה" שכשמה הזכיר מידותיו של הקב"ה לאחר חטא המרגלים, הוא אמר: ה' ארך אפים ורב חסד **עמך ישראל**, וקשה **למה לא הזכיר "ואמת"?** ובמבאר, **שמידת "אמת" מורה, שהקב"ה נאמן לקיים את הברית שכתב עם אבותם אבינו** על שני דברים: א. שהוא יהיה לנו לאלקים, כלומר לאב ולפטרון נצחי. ב. שיתן לנו את ארץ ישראל (בראשית י"ז,ז-ח). ומה שהמרגלים לא האמינו בחלק השבועה לגבי ארץ ישראל, זה הוכיח שאינם מאמינים בכל חלקי השבועה, ולכן לא התאפשר להזכיר בשבילם מידת "ואמת". (ועזוה"ק ג,קס"א).

[ולפי"ז יבוארו דברי הרמח"ל (תפילות,קנ"ח) הרי ישראל בוטחים בך, **לפיכך "אמת"** שלך יעמוד להם להצילם. עמכ"ד י"ד,יח), שכשתנקן פגם המרגלים, **וישראל בוטחים בברית אבות, הם ראויים להינצל במידת "אמת"**].

וכנגד זה יעקב היה שלם בדיוק בנקודה זו, שהאמין בברית אבות, וכמש"כ (מיכה ז,כ) **תתן אמת ליעקב חסד** לאברהם, ואחז"ל (ילק"ש,תשמ"ג) יעקב תפס מידת האמת. ויתבאר עפ"ד הרד"ק (שם) ורבינו בחיי בראשית,לב,י), שיעקב האמין **באמיתות** השבועה שהקב"ה נשבע **בחסדו** לאברהם. והמרגלים שפגמו בבטחון בברית אבות, הפסידו אותה "נחלה ללא מצרים", שיעקב זכה לה בזכות בטחון זה.

*

התיקון - להתגבר על נסיון אריכות הגלות, ולבטוח בברית אבות

והנה כל עונש הוא כלי תיקון, ואם העונש על הפגם בבטחון בברית אבות, היה הגלות, בע"כ **שע"י הגלות אפשר להגיע בחזרה לאותו בטחון**. וכיצד?

הנה ידוע שהתיקון לחטא, הוא ע"י שמגיע נסיון שמצריך מסירות נפש באותו ענין, וכשמגתברים בזה זוכים לעלות בחזרה. (עב"ח או"ח,תרע"ו. במס"י"ד דהחשמונאים).

והנה כתב הרמח"ל ב"דעת תבונות" (סימן ל"ו, עמוד ט"ו-י"ז). שהגויים אומרים: חטאו ישראל, וכביכול הקב"ה הוכרח להחליפם באומה אחרת, **ואורך הגלות מוכיח לכאורה כדבריהם, אצל החלשים באמונה האמתית**. ע"כ. והיינו שהיצר משיא לחשוב, שאם סמוך לחורבן ביהמ"ק, שעם ישראל היו בדרגה הרבה יותר מרוממת, בכ"ז לא הצליחו במעשיהם להביא את הגאולה, א"כ לאחר כ"כ הרבה ירידת הדורות באורך הגלות, מה יש לקוות ממעשינו.

ועל זה עונה הרמח"ל הקדוש (שם), שמעוצם יחוד שליטתו של הקב"ה, הוא שאין לו הוכרח ופניה כלל, ושכשהוא רוצה משעבד נהגתו למעשי בני אדם, וכשהוא רוצה, אינו חושש לכל המעשים, וכמש"א וחנותי את אשר אחון, אעפ"י שאינו הגון (ברכות,ז), וממילא זאת נחמתינו, שכשיגיע עת מועד יום נקם בלבנו, **לא על מעשינו יפקוד, ולא לזכותינו ימתן, אלא יושיענו ודאי, מפני השבועה שנשבע לאבותינו, והברית אשר כרת**. (ע"ע ירמיה פ"ד,יט-כב, וברד"ק. וביחזקאל פל"ו. וב"הקדמות ושערים" לבעל ה"לשם" ש"ו,פ"ט).

וממילא, והתיקון לפגם המרגלים באמונה בברית אבות, הוא **שאנו מוסרים נפשנו להתגבר על נסיון אריכות הגלות, ומאמינים בברית אבות, שאין שום סיבה שיכולה לגרום שהקב"ה יחליפנו, אלא הוא אלקינו הוא אבינו נלצח**. ועי"ז נעלה למידת "אמת ליעקב", ונצא מ"בין המצרים". זכור **ברית אבות**, והושיענו למען שמך. ושזוכה לראות **מנחם אב** - מנחם האבות בקיום בריתם.

חיוב הבדלה לקטנים בת"ב

הרב זיו שצ'לקה

יש לעיין בקטנים האוכלים בת"ב האם מחויבים להבדיל לפני אכילתם או שיכולים לאכול בלא הבדלה וישמעו הבדלה במוצאי ת"ב.

וכמדומני שהתשובה לשאלה זו טמונה בסוגית הגמ' בחגיגה (ו:) וכיוון שסוגיה זו היא יסוד גדול בחינוך הקטנים אביא כעת בקיצור את העולה מהסוגיה הנ"ל והנפק"מ לנידון דידן.

הגמ' מסתפקת בקטן שהוא סומא ועתיד להתפתח לפני שיגדיל האם חייבים לחנכו בעליה לרגל או לא (סומא פטור מעליה לרגל) וצדדי הספק הם האם כיוון שכשיגדיל יהיה חייב בעליה לרגל צריך לחנכו כבר עכשיו כדי להרגילו (שהרי זהו עיקר טעם חינוך) או שמא כיוון שסומא גדול פטור מעליה לרגל ממילא אין בכך מצות חינוך בסומא קטן (תוס' ד"ה בחיגר) ובמילים אחרות אנו רואים את הקטן **כגדול המחויב במצוות** וכיוון שגדול בכה"ג פטור גם קטן פטור מחינוך ומסקנת הגמ' שאין צריך לחנכו כיוון **שכל מקום שגדול חייב מחנכים קטן וכל מקום שגדול פטור גם קטן פטור** וכמו הצד השני של הספק.

ולאחר שביארנו שכל מקום שגדול חייב מחנכים קטן, מעתה נשאר לנו לברר מה הדין בגדול הנצרך לאכול בת"ב (חולה וכו') האם חייב להבדיל או לא וממילא נפשוט את הדין בקטן.

והנה לגבי חולה הנצרך לאכול בת"ב שחל במוצ"ש כתב השע"ת (תקנו-א) בשם כנה"ג שחייב להבדיל וכן כתב המ"ב (תקנט סק' ע"ז) לגבי בעל ברית שאוכל בת"ב נדחה שצריך להבדיל על הכוס קודם שיאכל, ולפי זה פשוט שמחנכים קטן להבדיל על הכוס במוצ"ש לפני אכילתו כיוון שגדול חייב.

ובינותי בספרי הפוסקים וראיתי שכן דעת המהרי"ל דיסקין (קו"א ה"ס"ק ע"ב), שבט הלוי (ח"ז-ע"ז), הגר"ש דבלצקי שליט"א, הגר"י קמנצקי זצ"ל ועוד.

ולעומת זאת ראיתי רבים מפוסקי זמננו שיצאו להליץ בעד המנהג שקטנים אינם מבדילים במוצ"ש ת"ב ואביא כעת את סברותיהם ומה שיש לדון בכל סברא וסברא:

א. אין טעם לחנך הקטן להבדלה כיוון שכאשר יגדל (ויהיה בריא בע"ה) לא יבדיל במוצ"ש ת"ב והנה לפי מה שבארנו מהגמ' בחגיגה לא משמע כך אלא שכיוון שגדול בכה"ג חייב להבדיל ה"ה שקטן חייב בחינוך ואעפ"י שכאשר יגדל אפשר שיהיה פטור ואח"כ מצאתי שכן כתב מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א (קובץ תשובות סימן נ"ז) להביא ראיה מהגמ' הנ"ל וכן כתב באגר"מ (י"ד א-רכד) בנידון דומה ע"ש וגם בשבט הלוי כתב שיש לחנכו למקרה שיהיה צריך לאכול כשיגדל.

ב. לעניין קטן סומכי על דעת הראשונים שאין חיוב הבדלה כלל בת"ב שחל במוצ"ש (ריטב"א, רמב"ן, רדב"ז) ולפמשנ"ת שדין חינוך קטן הוא לראות את הקטן כגדול החייב במצות וכדמוכח מהגמ' בחגיגה (הנ"ל) לכאורה אין נפק"מ בכך שיש ראשונים הפוטרים מהבדלה כיוון **שלהלכה למעשה גדול שצריך לאכול מבדיל ממילא יש חיוב לחנך קטן להבדיל גם כן.**

ג. חוששים דלמא אתי למיסרך (דהיינו שיבדיל אף שיהיה גדול) יש לידע שבענין זה האם חיישינן בכה"ג לאתי למיסרך או לא נחלקו רבותינו הראשונים והנה לא מבעיא לדעת הראשונים שאין חשש בכה"ג לאתי למיסרך כיוון שהוא איסור דרבנן במקום מצוה שצריך הקטן להבדיל אלא אפילו לראשונים שחוששים בכל איסור דרבנן לאתי למיסרך כאן אין חשש כלל כיוון שההבדלה היא לצרכו של הקטן וכל החשש של אתי למיסרך זהו דוקא שאומרים לקטן לשתות לצורך גדול (כגון כוס של ברית מילה) והראיה לכך היא שמאכילים את הקטנים ביה"כ ות"ב ולא חוששים דלמא אתי למסרך כיוון שזהו לצרכם (כן מפורש בדברי הרשב"א, ריטב"א, מאירי ועוד בעירובין (מ: ע"ש) ויעויין בקו"א למהר"ל"ד שהביא עוד טעם מדוע אין חשש של אתי למיסרך בהבדלת קטן.

ד. מותר להאכיל קטן לפני קידוש (וק"ו לפני הבדלה) כמבואר בסימן רסט (מ"א ומ"ב ס"ק א) יש לידע שבדין האכלת קטן לפני קידוש נתחבטו האחרונים טובא מדוע אין בכך איסור ספיה ובאמת דעת הב"ח היא שההיתר הוא רק לקטן שלא הגיע לחינוך ודעת הב"י (בתרוץ אחד) שרק במקום של חשש ברכה לבטלה התירו ספיה לקטן ולכן מותר להטעימו מכוס קידוש בבהכ"ס אך להאכילו שאר דברים אסור ומדוע נכניס עצמנו למחלוקות בזמן שאפשר לתת לקטן להבדיל ולצאת אליבא דכר"ע ובפרט שמצינו בא"ר (קוב-ו) ותהל"ד (שמג-ד) שתמהו על המג"א והשאירו דבריו בצ"ע.

היוצא מדברינו שעפ"י דקדוק ההלכה נראה שיש לחנך קטן להבדיל בת"ב שחל במוצ"ש כדי לצאת לכל הדעות וכן דעת כמה מפוסקי זמננו ואלם רוב הפוסקים העידו שהמנהג שקטן לא מבדיל במוצ"ש והביאו ראיות שונות ליישב המנהג וכן דעת הגר"י קנייבסקי זצ"ל, הגר"ש אלישיב זצ"ל, הגר"ש אורבאך זצ"ל, הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, הגר"מ שטרנבוך שליט"א וגם הגר"ש ואזנר שליט"א כתב שהמנהג למעשה לא להבדיל (ח"י-קעז), ואפשר שעל כגון זה נאמר כל מקום שההלכה רופפת בידי צא וראה מה המנהג.

סעודה שלישית בת"ב שחל בשבת

הרב משה רייך

אי' בתענית (כט): "תשעה באב שחל להיות בשבת וכן עת"ב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה, וכן ת"ב עצמו שחל להיות בשבת אינו מחסר כלום". ואת השינוי לשון, שברישא כותב "מעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה", ואילו לגבי ת"ב שחל בשבת הוא כותב "אינו מחסר כלום", מדייק הנצי"ב בהעמק שאלה (קנה אות ג) וביאר שהרמב"ם בא להודיענו חילוק דין. אם ערב ת"ב חל בשבת, מותר להעלות על שולחנו אפילו יותר מכדי הרגלו ואפילו כשלמה המלך. ואילו בת"ב עצמו שחל בשבת, אף שאינו מחסר כלום מהרגלו, וכלשון הרמב"ם, אבל להוסיף עד כדי "כשלמה המלך בשעתו", אסור. הנצי"ב אף הביא סימוכין מדברי המדרש שמואל (כד): "אמר הקדוש ברוך הוא הכל סופדין וטופחין על לבו על מיתתו של צדיק (שמואל הנביא), והרשע הזה (נבל) יושב ועושה מרזחים". והרי אותו סעודה שעשה נבל ברה"ה, כדאיאתא שם בסוף המדרש ר"י חגי בשם רשב"י תלה לו הקב"ה עשרת ימים, שמרה ועד יוה"כ, סבור שהוא עושה תשובה ולא עשה וכו' ברה"ה (יח), וא"כ מה רע היה במה שעשה סעודה ברה"ה אלא צ"ל שהוסיף יותר מכדי הרגלו ועשה "סעודה כסעודת שלמה בשעתו", ועל זה נענש, עכת"ד.

ואם שהדיוק ברמב"ם במקומו עומד, מה יענה הרב הנצי"ב על הגמ' בתענית הנ"ל דאי' להדיא שמעלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו, ואין לומר שהגמ' מייירי בשאר סעודות ולא בסעודה המפסקת דאז באמת אסור, שא"כ מה מקורו של הרמב"ם, ועוד שהרמב"ם באמת לא חילק בהכח, וצ"ע. איברא, המעיין במקור הדברים יראה שהביא שם לשון התוספתא (תענית ספ"ג) שכתוב בו "ת"ב שחל להיות בשבת, וכל שכן ערב ת"ב, ואילו בשאלות כתוב רק ערב ת"ב, וכנראה שהיה לו גירסא אחרת בגמרא שלא גורסים "ת"ב" אלא ערב ת"ב לבד, וכך היה ג"כ גירסת הרמב"ם. ולדעתו באמת אין חילוק בין הסעודות, ובכולם, בשבת זו שהיא ת"ב, אמנם אינו מחסר כלום, אבל אסור להוסיף כדי שיהא כסעודת שלמה המלך.

ובמועדים וזמנים (ח"ה סוסי' שמג) מפרש בכיוון דומה, רק שכותב וז"ל "ומשמע שבחל ת"ב בשבת גופא אסור בשמחה יתירה, והיינו שפשוט זה דווקא הוא יאכל סעודה שלישית בבשר ויין אסור", והוא שלמדו על סעודה שלישית בלבד. ועי"ש עוד. וע"ע בשו"ת רבבות אפרים (א שעח) שמפרש "אינו מחסר כלום" של הרמב"ם למעליותא, והיינו ל"מ בערב ת"ב שמעלה על שולחנו וכו' אלא אפילו ת"ב שחל בשבת שהיית אומר שיש להחסיר מעט משום ת"ב, אינו מחסר כלום מתענוגו הכללי אפילו שמחה ותשה"מ.

וראיתי בשו"ת "שואל ונשאל" (מהגאון רבי כלפון משה הכהן, מגרבה שבתוניסיה) שנשאל "וא"ח ח"א ס"י לה) בת"ב שחל בשבת אי שרי בשבת ויין, והביא את הרמב"ם הנ"ל, ומפרשו דפשוט דמותר, וכל המונע עצמו לאכול מחמת אבלות, עבירה היא בידו, והיינו "אינו מחסר כלום" של הרמב"ם, שאמנם אינו חייב לאכול בשבת ויין, אבל אסור למנוע את עצמו מחמת אבלות וכמש"כ המנ"א (תקנב ס"ק יג).

(מתוך חוברת "דיני תשעה באב שחל בשבת" ש"ל בימים אלו).

דין מעוברת ומניקה בת"ב נדחה

הרב יעקב וולמן

א. שלשה חילוקי דינים ישנם בעוברות ומניקות, אם הן בריאות וחזקות שאינן מצטערות כלל, נהגו להתענות, (אפילו שמעיקר הדין פטורות מלהתענות. וי"א שאינו אלא רשות). ואם הן מצטערות קצת פטורות מלהתענות, אמנם אם רוצות יכולות להתענות. וכשהן מצטערות הרבה אסור להן להתענות. (הערוה"ש סימן קל"ג והקש"ע קכ"א ס"ט דייקו מהרמ"א תק"ז ס"א ג' חלוקי דינים אלו, ודע דמעיקר הדין עוברות ומניקות בג' צומות פטורות ובט' באב חייבות כן דייק ההגמ"י פ"ה מתענית ה"י מפסחים נד: דאי' עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בת"ב, דמשמע דבשאר ג' צומות פטורות מלהתענות. והגם שבהגמ"י משמע שהפטור הוא משום שהן אינן יכולות להתענות מ"מ מרבינו יוחנן מבואר שגם כשהן יכולות להתענות אסורות להתענות והבי' את ר' יוחנן משמע דפסיק כוותיה וכן סתם בשו"ע וגם הרמ"א שכתב ולא נהגו כן היינו דמותרות להתענות אבל אינו חובה).

ב. וכן אם הן חלושות כמו הרבה נשים בזמנינו. י"א שאין להם להחמיר להתענות. [ערוה"ש, וכן מורים בעלי ההוראה בפרט בזמנינו שהדורות חלושים].

ג. מינקה, כשהתינוק מצטער מחמת התענית, אסור לאמו להחמיר ולהתענות אפילו שהיא עצמה לא מצטערת כלל. [ואולי גם בת"ב יש להקל דסתם תינוק כחולה שאין בו סכנה. וכל זה בצער הולד אבל אם אין לולד מה לאכול אף ביוה"כ אינה מתענה].

ד. בתשעה באב נדחה, כיון שהוא נדחה דינו כשאר ג' צומות פטורות מלהתענות מעיקר הדין וגם בזה יש את ג' חילוקי הדינים הנ"ל. [שמעתי מהגרמ"מ קארפ שליט"א, וראה להלן במקור הדין]. אמנם אם היא בריאה וחזקה ואינה מצטערת ויכולה בקל להתענות עד חצות תצום עד מנחה גדולה ואח"כ תתפלל ותאכל אבל אם מרגישה חולשה או קשה לה לא תתענה כלל. [בשו"ע סימן תקנ"ט בט' באב נדחה דבעל ברית מתענה עד חצות ומתפלל מנחה ואוכל ואינו משלים תעניתו וכתב בה"ה"ל שם ס"ט דעוברות ג"כ פטורות מלהתענות והביא כן בשם השב"ת יעקב ח"ג סימן לז. והנה השב"י התייר רק לאחר חצות אמנם בב"ה"ל משמע שפטורות לגמרי ונראה בבואר דעתו שכיון שתענית ת"ב נדחה קיל משאר צומות שהרי בעל ברית בשאר צומות צם ואילו בנדחה אינו צם ויולדת ומעוברת וחולה אין מתענים בשאר צומות, וה"ה בט' באב נדחה [ודין הצום עד חצות הוא רק כדי להשתתף באבלו של הציבור כמבואר בתשוה"נ ח"ב סימן רנ"ז. ושמעתי בשם רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל שאם יכולים בקל לצום עד חצות יצומו ואם קשה להן א"צ לצום אפילו עד חצות].

ד. מינקה כשהיא בריאה תתחיל לצום ואם אח"כ קשה לה תאכל. [שמעתי מהגרמ"מ קארפ, והיינו כמו ג' צומות שאם אינו קשה לצום נהגו לצום].

אין לסמוך על הדברים להלכה למעשה.

ת"ת בת"ב החל בשבת

הרב יחזקאל סנדוורסקי

כתב הרמ"א (או"ח ס"ו"ח תקנ"ג): "ונהגו שלא ללמוד בערב ת"ב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים בת"ב. ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות. וכתב ע"ז הט"ז שם (פ"ב דצ"ב דמ"ש דמותר לאכול בשבת ולשתות יין אחר חצות בשבת, ואילו ללמוד אסור. וכתב הבכור שור (תענית ל): בזה"ל: "נלע"ד דלק"מ, דמשמע בשבת דף ס"ג: דעונג ושמחה לאו חדא מילתא היא ועונג לחוד ושמחה לחוד. ולכן אכילת בשר דפשוט דהוה 'עונג' כדכתיב ותתענג בדשן וגו' אסור למנוע בשבת דכתיב 'וקראת לשבת עונג'. אבל לימוד תורה דשמחה היא דמיקרי כמ"ש 'משמחי לב' ולא מציינו בשום מקום דמיקרי עונג, ולא נצטוינו בשבת על שמחה. גם לא נצטוינו ללמוד תורה בשבת משום תענוג, רק משום דהוא יום פנוי, ואדרבה מבואר בס"י ר"צ דהת"ח ימשכו יותר באכילה ושתיה. ואע"ג דלשון רמ"א שם 'דהרי הם מתענגים בלימודם' הוא שיגרת לישנא, וכיון דהוא שמחה בלא עונג אסור, ואפילו בשבת". עכ"ל.

והנה בעיקר מאי דמשמע מדברי הבכור שור דבשר גורם לעונג ולא לשמחה, עיי' טור או"ח (תקכט-ב הל' יו"ט) שכתב: "חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד וכו' והאנשים אוכלים בשר ושותין יין". ועי"ש בב"י מש"כ בשם הרמב"ם ומה שהקשה עליו. וע"ע בב"ח ובדרישה שם. אולם נר' פשוט דגם הבכור שור מודה שיין [ובשר] מביאים לידי שמחה (כהשיטות הנ"ל), ומש"כ דעונג לחוד ושמחה לחוד, כוונתו דבת"ב שחל בשבת הותר בשר ויין משום דיש בהם גם עונג (מלבד השמחה) -דבכל דבר אכילה יש עונג, ויש מצוה לענג את השבת, ומשו"ה הותר, דאי ימנע מה נמצא דמונע עצמו מעונג שבת. משא"כ בת"ת דיש רק 'שמחה' ובשבת ליכא דין שמחה, אין היתר ללמוד בכדי לקיים דין שמחה שאינו מחויב בה. ולפ"ז נמצא דמש"ה שרי לשתות יין אע"פ שמביא לידי שמחה, משום דהסיבה להתירו בשבת הוא מחמת חלק העונג שבו. ובאמת להנהיג שיטות הסוברות דגם בשבת יש דין 'שמחה' כבמועדים ולא רק עונג, א"א ליישב כהבכור שור הנ"ל.

ובעיקר קושית הט"ז הנ"ל דמ"ש דמותר לאכול בשבת ולשתות יין ואילו ללמוד אסור. לכאוי' י"ל דבת"ת חיישינן שע"י שיתעסק בה הוא יחשוב בה אח"כ בת"ב ויהרהר בה ויבוא לידי שמחה. משא"כ כשאוכל בשר הרי ההנאה היא רק בשעת האכילה ואין לו שמחה לאחר זמן. אך א"כ צ"ב מה נימא על יין שהשמחה באה לאחר זמן. ואולי באמת אין היתר לשתות הרבה יין באופן שישמח אח"כ, ויל"ע.

עוד י"ל ע"פ מש"כ האוה"ח (דברים ז-יב) דאיסור ת"ת לאבל הוא משום שצריך ללמוד 'בשמחה' ואבל אינו שמח ומשו"ה אינו יכול לעסוק בתורה. ולפ"ז י"ל דבשר ויין כיון שהותר לאבל הותר גם בת"ב החל בשבת אף לאחר חצות, דהא מאי דשרי לגבל על כרחך הוא משום דאע"ג דמביא לידי שמחה מ"מ אינו נאסר אלא רק אם צריך לעשותו בשמחה, ואין איסור במה שהוא נמצא במצב של שמחה, אלא האיסור הוא בדבר שצריך לעשותו בשמחה ואינו יכול מחמת אבלותו. ומש"ה ת"ת נאסר לאחר חצות -דמאותו הזמן הוא מתחיל להרהר בעניני החורבן ואינו יכול ללמוד כ"כ בשמחה. אך אכילת בשר ושתית יין לא איכפת לן שאוכלים בלא שמחה. -ומה דשרי ללמוד דברים הרעים, אע"פ שלומדם בלא שמחה, ה"ט משום דמעיקרא ליכא עלייהו דינא דילמדם בשמחה.

עוד יתכן לפרש, דאכילת בשר ושתית יין בשבת הוא עונג, וכשמנע ולא אוכל הוי צער (וכמ"ש הבכור שור), משא"כ בת"ת דיכול ללמוד דברים אחרים ואינו מפסיד לגמרי הלימוד. אולם ק"ק דה"נ יכול לאכול מאכלים אחרים. וצ"ל דכיון דנקבע השבת ליום תענוג א"כ כשרוצה לאכול בשר ולשתות יין ונמנע מחמת האבילות, חשיב צער, ואסור בשבת. משא"כ ת"ת שיש לו תחליף. ואין להקשות דה"נ איכא צער במה שנמנע ללמוד מה שלביו חפץ, ד"ל דרך בדבר שמחויב בו איכא למונע דכשמנע ממנו יש לו צער, ואסור בשבת, אבל בדבר שאינו מחויב אלא הוא מצד עצמו חפץ ללמוד דבר מסוים ועתה נמנע מחמת האבילות לא חיישינן להאי צערא, ובפרט שיש לו תחליף אחר ללמוד דברים הרעים. ודו"ק.

מלחמתה של תורה

בקר' הרב י. כהן (בגליון ר') שבר"ה ית: אמר' דשקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו, ואילו במדרש איכה (פ"א, ל"ט) אי' סטילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר מחורבן ביהמ"ק.

הרב חיים רבינוביץ כתב ליישב דהגמ' בר"ה דילפי' שמייתתן "שקולה" כשריפת ביהמ"ק, בא ללמד עצם "היסוד" שצדיק חשוב כביהמ"ק, והטעם לזה י"ל ע"פ הב"ח בסי' מ"ז שהאר"ק לבאר דברי חז"ל "שלא ברכו בתורה תחילה" דתכלית הבריאה הוא שיהיה ת"ח שעוסקים בתורה לשמה, והם יהיו המרכבה והיכל לשכינתו ית' ובקרבם ממש השכינה קובעת דירתה, עיי"ש. אמנם המדרש באיכה דרש מהפסוק "הפלא ופלא" שמייתת צדיקים יותר חמור משריפת ביהמ"ק, דהיינו כמש"כ שם אחד המפרשים, דבנין ביהמ"ק תלוי בידו ית' אבל הדרגה של צדיקים תלוי בכיכול רק בידי אדם, כמו שאחז"ל, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ולכן מיתת צדיקים חמור, שכביכול אינו תלוי בידו ית' ברוך, להשלים את החסרון שנוצר ע"י מיתת הצדיק, אלא רק בידי הצדיקים המתגברים על יצרם ועוסקים בתורה לשמה.

הרב ש. ז. כהן הביא יישוב נפלא, ובהקדם דהנה כד דייקנן בדברי חז"ל ניחזי דאיכא עוד חילוק בין הגמ' למדרש, דבגמ' קתני שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו, ומאיירך גימטא במדרש קתני כחורבן בית המקדש. ואיכא למימר, דבית אלוקינו היינו בית ראשון, ובית המקדש היינו בית שני. וטעמא דמילתא, דהא בבית שני היו חסרים חמשה דברים, וחד מינייהו זהו השראת השכינה וכמבואר בעזרא (ג"ב), והובא בתמורה טו: וביומא כא:, ומשו"ה נראה דבית ראשון נקרא בית אלוקינו, ע"ש שהשכינה שרתה בתוכה, משא"כ בית שני כבר אינו נקרא אלא ביהמ"ק.

ומעתה, הא כבר נודע מחז"ל, דהצדיקים הם מדור לשכינה, וכדדרשו מקרא "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" בתוכו לא נאמר אלא בתוכם (יעויין באלשיך תרומה כה, ח ובמס"י בפרק האחרון, ובנפח"ח ש"א פ"ד). ונמצא לפי"ז דהצדיקים הם כביהמ"ק, ודומים לבית ראשון, ויותר מבית שני. **ועפ"י** מיושב הפלא ופלא, דבמדרש דקתני ביהמ"ק, והיינו בית שני, אזי קשה סילוקן של צדיקים יותר מחורבן ביהמ"ק, משא"כ בגמ' דקתני בית אלוקינו, והיינו בית ראשון, אזי שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו. ונהא איתא בסוטה (זי) דריש ר"ע, איש ואשה זכו שכינה ביניהן, לא זכו אש אוכלתן. ולהנתבאר הדברים נוראים, דנמצא דכאשר זכו, אזי שכינה ביניהן, והרי זה בדומה לבית ראשון. ומאיירך אם לא זכו, הרי אש אוכלתן, והיינו נמי בדומה לבית ראשון, דקתני בו לשון שריפה, לא כן בבית שני דקתני בו לשון חורבן. וע"ע בספרי פר' ואתחנן פיסקא לא עה"פ שמע ישראל.

והרב מ. ד. זייבלד כתב לבאר ע"פ מה שפי' **רבינו מרן הגריש"א זללה"ה** דברי הגמ' בר"ה שם, דאי' התם דכל התעניות לא היו חובה בזמן שביהמ"ק קיים, והק' מרן ז"ל דכיון דמבו' גמ' דמיתת צדיקים שקולה כחורבן ביהמ"ק, א"כ איזה טעם יש במה שביהמ"ק קיים שלא יתענו בצום גדליה, הא סו"ס היה צרה דמת גדליה ולא השלם חסרונו, וביאר דכיון שביהמ"ק קיים הרי באה ההשפעה מצד הביהמ"ק, ועי"ז מתמלא מקום חסרון הצדיק בעולם. ולפי"ז נראה לומר דבאמת יש שני ענינים במיתתם של צדיקים, עצם חסרון הצדיק, שע"י שהוא מת מסתלקת זכותו והשפעתו מן העולם, ועוד יש ענין דעצם מיתת הצדיקים הוא גזירה על ישראל.

ומעתה י"ל דבר"ה דאמר' קשה מיתת צדיקים כחורבן בית אלוקינו היינו מצד חסרון מציאותם והשפעתם בעולם, [וכמב' מהא דבזמן שביהמ"ק קיים לא היה צום גדליה חובה, וכן"ל], ובהא באמת היא שקולה כשריפת בית אלוקינו, משום דבשניהם נחסר מן העולם השפעתם על העולם [וכידוע מש"כ החזו"א באגרת דהעמל בתורה משפיע מן טהרה על העולם]. אבל במדרש איכה איירי לגבי עצם הגזירה דמיתת הצדיקים, וכד' מייתי קרא דהגני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, [דקאי על מיתת צדיקים, ע"ש]. הרי דקאי לגבי העונש על ישראל, וכן מב' ג"כ מהא דקאמר נמי דהוא חמור יותר מצ"ח קללות שבמשנת תורה, והתם הלא ודאי לא מיירי לגבי חסרון זכות ושפע אלא לגבי עונש, [וכדאייתא התם נמי הלשון דהוא קשה לפני הקב"ה, ולא איירי לגבי החסרון בעם ישראל]. ובהו שפי' קאמר דהוא קשה יותר מחורבן ביהמ"ק, ויש בנותן טעם להוסיף בזה, דאי' בקדושין לא: במזמור לאסף באו גויים בנחלתך, הטעם דקרי ליה מזמור משום דחסד ד' הוא דכילה חמתו על עצים ואבנים, ולא כילה חמתו על ישראל, וא"כ במיתת צדיקים, שכילה חמתו על הצדיקים ולא על עצים ואבנים, ע"כ שפי' חשיב ליה עונש יותר קשה.

והרב **יחזקאל סנדוורסקי** יישב, דאם הצדיק "מת" כדרך כל אדם בזמנו, אזי מיתתו שקולה כשריפת ביהמ"ק, אולם אם הצדיק "נסתלק", היינו קודם זמנו, מחמת עוונות הדור, אז נחשב יותר מחורבן ביהמ"ק. ומדוקדק בזה מה שנאמר "הגני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא", דבסיבתן גרם מיתת הצדיק. שו"ר דכ"כ בפי' בנין יהושע עמ"ס שמחות פ"ט-י"ז, עיי"ש. **ועוד** תירץ דדוקא לגבי כלל ישראל אמרו: "ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו". משום דחסר לנו הצדיק כחורבן הבית. אולם לקב"ה בעצמו פטירת הצדיק נחשב אצלו יותר מחורבן ביהמ"ק, מפני שחורבן ביהמ"ק הוא נעשה על "עצים ואבנים", ואילו מיתת הצדיק הוא על הגוף, וראה עוד במש"ח ס"פ ויחי.

עוד ציינו שעמד בזה הכלי יקר בר"פ מסעי (מט), ודייק דלגבי מיתתן של צדיקים כתוב כשריפת בית אלוקינו. ולגבי סילוקן של צדיקים כחורבן ביהמ"ק. ועוד כאן לשון סילוק וכאן לשון מיתה. ותי' דמיתה מתייחס לגוף החומרי וזה כנגד שריפת ביהמ"ק שהוא שריפת אבני ביהמ"ק, אבל סילוקן של צדיקים מתייחס לנפש הרוחנית של הצדיק שהוא כנגד חורבן הרוחניות שהיתה ע"י ביהמ"ק והוסיף דנפש הצדיק היא מקור לרוחניות יותר מאשר ביהמ"ק כיון שחצובה מתחת כסא הכבוד, עיי"ש עוד.

הגליון הוקדש ע"י נכדי מרן מאור הגולה זצלה"ה רבינו יוסף שלום בן רבי אברהם לעילוי נשמתו הטהורה

הוסיף

כתב השו"ע בס"י תקסא, הרואה ערי יהודה בחורבן אומר ערי קדש וכו' וקורע, וכשרואה ביהמ"ק אומר בית קדשנו וכו' וקורע. וצ"ע אמאי לא כתב נמי שמברך דיין האמת, דבברכות נח: אמרין דהרואה בתי ישראל בחורבן מברך דיין האמת, ונפסק בשו"ע סי' רכז. [עי' רש"י שם שמפר' בתי עשירי ישראל, ולפי"ז ק' ערי יהודה. והרי"ף מפר' בתי כנסיות, ולפי"ז קשה מראיית ביהמ"ק].

ובפרט תימה, דהב"ח בס"י תקסא הביא דבליקוטים כ' שאומר על מקום המקדש דיין האמת, וכ' ע"ז הב"ח דנראה דאין לברך בשם ממלכות משום דנתקנה רק על שמועות הרעות וכו', וק' מהגמ' הנ"ל.

הרב אלקנה גלעזר

נושאי הגליונות הבאים

ואתחנן - לא תחנם
עקב - שבח ארץ ישראל
ראה - זכירת יצי"מ

שופטים - תמים תהיה עם אלקיך

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא בדוא"ר: gal200@neto.bezeqint.net או בדיוק: בתיבות "עומקא דפרשה".
עד יום שלישי בלילה.
אין קבלת כת"י עד להודעה חדשה

לקבלת הגליון בדוא"ר בקביעות, בכל ערש"ק יש לשלוח בקשה לכתובת: gal200@neto.bezeqint.net

להנצחות ופרסום בגליון: 052-7678393

לקביעת חברותא
9141217
24 שעות ביממה

דרושים לחברותות - חדשים:

נושא	מקום	שעה	טלפון
פתוח	מרכז קרית ספר		052-7644586
פתוח	ג.דרומית	2:45-4	9741156
ארבעה אבות בענין - הכנה לשיעור	עדיף בית תפלה	אברך רציני	057-3136926
איזהו נשך. לזמן הבא וגם לביה"ז	עדיף מש"ח / בית אבא	לפחות שעתיים	050-4123974
קדשים, יסודי	ברכפלד	גם ששי שבת ביה"ח	054-8403599
דף היומי	פתוח		054-3972578
דף היומי והלכות מליחה/בב"ח	קצוה"ח/סוף נתי"ח	מ 7:30 כשעתיים	057-3131379
שיעור דף היומי חדש	היכל יצחק	אחה"צ ארע	057-3101491
רמב"ן על הפרשה	ברכפלד - ישועת דוד	ששי אחרי מנחה גדולה	9745799
נושאים מגוונים	חפציבה	סוף שבוע	052-7683128

לתשומת לב:

כל בקשה לחברותא מתפרסמת לתקופה מוגבלת. לאחר מכן, במידת הצורך יש לעדכן מחדש.